

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра обліку та оподаткування

Кваліфікаційна робота

магістра

на тему: Організація і методика обліку та аналізу дебіторської заборгованості
на ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ»

Виконав: студент 2 курсу, групи 8.0712-оа-2
спеціальності 071 облік і оподаткування
освітньої програми облік і аудит

Д.О. Карнаух

Керівник д.е.н., професор Варламова І.С.

Рецензент к.е.н., доцент Сейсебаєва Н.Г.

Запоріжжя – 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економічний
Кафедра обліку та оподаткування
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 071 «Облік і оподаткування»
Освітня програма «Облік і аудит»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____ Н.М. Проскуріна
« ____ » _____ 2023 року

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТОВІ

Карнауху Дмитру Олександровичу

1. Тема роботи: Організація і методика обліку та аналізу дебіторської заборгованості на ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ»
керівник роботи Варламова Ірина Сергіївна, д.е.н., професор,
затверджені наказами ЗНУ від 01.05.2023 р. № 650-с, від 18.09.2023 №1446-с.
2. Строк подання студентом роботи 01 грудня 2023р.
3. Вихідні дані до роботи: спеціальна література, законодавчі та нормативні акти, статистичні дані, дані обліку та фінансової звітності бюджетної установи.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): визначити поняття та класифікацію дебіторської заборгованості; дослідити нормативно-правове регулювання порядку обліку та аналізу дебіторської заборгованості; описати теоретико-методичні підходи до обліку та аналізу дебіторської заборгованості; надати загальну характеристику фінансової діяльності підприємства; ознайомитися із організацією та методикою ведення обліку дебіторської заборгованості на підприємстві; визначити напрями вдосконалення обліку дебіторської заборгованості на підприємстві; проаналізувати стан дебіторської заборгованості компанії; запропонувати шляхи оптимізації порядку проведення аналізу дебіторської заборгованості.
5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): кваліфікаційна робота містить 9 рис., 13 табл.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
1	д.е.н., професор Варламова І.С.	19.08.2023	19.08.2023
2	д.е.н., професор Варламова І.С.	16.09.2023	16.09.2023
3	д.е.н., професор Варламова І.С.	07.10.2023	07.10.2023

7. Дата видачі завдання: 01.06.2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Складання плану роботи, підбір літератури	липень 2023	виконано
2.	Написання вступу	липень 2023	виконано
3.	Виконання першого розділу	серпень 2023	виконано
4.	Виконання другого розділу	вересень 2023	виконано
5.	Виконання третього розділу	жовтень 2023	виконано
6.	Написання висновків	листопад 2023	виконано
7.	Оформлення роботи, одержання відгуку та рецензії	листопад 2023	виконано
8.	Подання роботи на кафедру	грудень 2023	виконано

Студент _____
(підпис)

Д.О. Карнаух

Керівник роботи _____
(підпис)

І.С. Варламова

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____

В.В. Сьомченко

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота містить 119 с., 3 розділи, 9 рис., 13 табл., 5 додатків, 75 джерел.

ДЕБІТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ, ДЕБІТОРИ, СТРОК ПОГАШЕННЯ ЗАБОРГОВАНОСТІ, ОБЛІК, ОЦІНКА ЗАБОРГОВАНОСТІ, РЕЗЕРВ СУМНІВНИХ БОРГІВ, БЕЗНАДІЙНА ЗАБОРГОВАНІСТЬ, УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ, ОБОРОТНІ АКТИВИ, ПОТОЧНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

Об'єктом дослідження є організаційно-методичні аспекти організації обліку та аналізу дебіторської заборгованості на ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ» Запорізького району Запорізької області.

Мета кваліфікаційної роботи є вивчення обліку та аналізу дебіторської заборгованості на основі даних конкретного підприємства, виявлення недоліків в процесі його діяльності, розробка пропозицій по вдосконаленню ведення обліку та аналізу розрахунків із покупцями і замовниками на підприємстві.

В основу роботи покладено діалектичний підхід до дослідження та розкриття сучасного стану обліку та аналізу дебіторської заборгованості. Використовувалися методи наукової абстракції, індукції і дедукції, аналізу та синтезу, порівняння та групування, вибіркового обстеження.

Наукова новизна у відповідності з метою та завданнями полягає в розроблених пропозиціях, які спрямовані на удосконалення обліку та аналізу поточної та довготермінової дебіторської заборгованості підприємства, а також удосконалено розуміння поняття та класифікації поточної та довгострокової дебіторської заборгованості. В роботі досліджено, обґрунтовано та удосконалено:

- досліджено та визначено поняття та класифікацію дебіторської заборгованості;
- досліджено нормативно-правове регулювання порядку обліку та аналізу дебіторської заборгованості;
- розроблено головні шляхи та конкретні рекомендації із вдосконалення економічного змісту дебіторської заборгованості, її оцінки і визнання, покращення методики обліку та аналізу дебіторської заборгованості, відображення даного виду заборгованості в фінансовій звітності, управління її розміром і пошук резервів при допомозі аналітичних розрахунків, які можуть бути використанні у діяльності підприємства;
- запропоновано шляхи оптимізації порядку проведення аналізу дебіторської заборгованості підприємства з використанням кореляційного аналізу, який дасть можливість оцінити результативність керування протягом тривалого проміжку часу, встановити характер діяльності і зробити прогноз на майбутнє щодо сценарію розвитку господарюючого суб'єкта.

Практична значущість отриманих результатів проявляється в розробці головних шляхів та конкретних рекомендацій із вдосконалення економічного змісту дебіторської заборгованості, її оцінки і визнання, покращення методики обліку та аналізу дебіторської заборгованості, відображення даною виду заборгованості в фінансовій звітності, управління її розміром і пошук резервів при допомозі аналітичних розрахунків, які можуть бути використанні у діяльності ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ».

SUMMARY

The qualifying work contains 119 pp., 3 sections, 9 fig., 13 tab., 5 annex, 75 references.

RECEIVABLES, DEBTORS, DEBT REPAYMENT TERM, ACCOUNTING, DEBT EVALUATION, RESERVE FOR DOUBTFUL DEBT, BAD DEBT, RECEIVABLE MANAGEMENT, CURRENT ASSETS, CURRENT LIABILITIES

The object of the study is the organizational and methodological aspects of the organization accounting and analysis of receivables at «SEEDGE ENERGY» LLC of the Zaporizhzhia district of the Zaporizhzhia region.

The purpose of the qualification work is to study accounting and analysis of receivables based on the data of a specific enterprise, to identify shortcomings in the process of its activity, to develop proposals for improving accounting and analysis of settlements with buyers and customers at the enterprise.

The basis of the work is a dialectical approach to research and disclosure of the current state of accounting and analysis of receivables. The methods of scientific abstraction, induction and deduction, analysis and synthesis, comparison and grouping, and selective survey were used.

The scientific novelty in accordance with the purpose and tasks consists in the developed proposals, which are aimed at improving the accounting and analysis of current and long-term receivables of the enterprise, as well as improved understanding of the concept and classification of current and long-term receivables. The work investigated, substantiated and improved:

- the concept and classification of receivables was researched and defined;
- the regulatory and legal regulation of the procedure for accounting and analysis of receivables was investigated;

– the regulatory and legal regulation of the procedure for accounting and analysis of receivables was investigated;

– the main ways and specific recommendations for improving the economic content of receivables, their assessment and recognition, improving the methodology of accounting and analyzing receivables, displaying this type of debt in financial statements, managing its size and finding reserves with the help of analytical calculations that can be used have been developed in the activity of the enterprise;

– ways of optimizing the procedure for conducting an analysis of the company's receivables using correlation analysis are proposed, which will make it possible to assess the effectiveness of management over a long period of time, establish the nature of the activity and make a forecast for the future regarding the development scenario of the business entity.

The practical significance of the obtained results is manifested in the development of the main ways and specific recommendations for improving the economic content of receivables, their evaluation and recognition, improving the methodology of accounting and analysis of receivables, displaying this type of debt in financial statements, managing its size and finding reserves with the help of analytical calculations , which can be used in the activities of «SEEDGE ENERGY» LLC.

ЗМІСТ

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

РЕФЕРАТ

SUMMARY

СКОРОЧЕННЯ ТА УМОВНІ ПОЗНАКИ

ВСТУП 11

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ З
ДЕБІТОРАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

1.1 Сутність дебіторської заборгованості як об'єкта облікового процесу
та аналізу 16

1.2 Класифікація дебіторської заборгованості для цілей
бухгалтерського обліку 41

1.3 Особливості визнання і оцінки дебіторської заборгованості на
сільськогосподарських підприємствах..... 49

РОЗДІЛ 2 ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОБЛІКУ
ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ»

2.1 Організаційно-економічна характеристика підприємства 56

2.2 Організація та методика ведення обліку дебіторської
заборгованості на підприємстві..... 63

2.3 Напрями вдосконалення обліку дебіторської заборгованості на
підприємстві 75

РОЗДІЛ 3 ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ
ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ»

3.1 Формування методики економічного аналізу дебіторської
заборгованості підприємства 83

3.2 Аналіз дебіторської заборгованості підприємства..... 93

3.3 Шляхи оптимізації порядку проведення аналізу дебіторської
заборгованості на підприємстві 97

ВИСНОВКИ	101
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ	105
ДОДАТОК А Порівняльна характеристика П(С)БО та МСФЗ, що регулюють облік дебіторської заборгованості.....	112
ДОДАТОК Б Загальна структура П(С)БО 10.....	115
ДОДАТОК В Фінансова звітність ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ» за 2022 рік ..	116
ДОДАТОК Д Акт інвентаризації розрахунків з дебіторами	118
ДОДАТОК Е Відомість «Розрахунки з різними дебіторами».....	119

СКОРОЧЕННЯ ТА УМОВНІ ПОЗНАКИ

ЗУ – Закон України

П(С)БО – Положення (стандарти) бухгалтерського обліку

М(С)БО – Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та фінансової звітності

МСФЗ – Міжнародні стандарти фінансової звітності

ТОВ – Товариство з обмеженою відповідальністю

га – гектар

чол. – чоловік

грн. – гривень

тис. грн. – тисяч гривень

% – відсотки

і т.д. – і так далі

ВСТУП

Одним з найбільш актуальних і складних питань бухгалтерського обліку на сьогоднішній час є облік дебіторської заборгованості, що пов'язано з існуванням проблеми неплатежів та необхідністю антикризового регулювання стану сільськогосподарських підприємств.

Існуюча нестабільність економічної ситуації на ринку України призводить до значного збільшення ризиків при продажі товарів, робіт, послуг з відстрочкою оплати. Незалежно від причин виникнення дебіторської заборгованості, уникнути її появи неможливо, тому необхідно мати навички управління боргами. Кожна гривня заборгованості за конкретним рахунком, контрагентом, видом діяльності є складовою фінансового стану підприємства в цілому.

Методика обліку та аналізу розрахунків з дебіторами є невід'ємною частиною системи бухгалтерського обліку підприємства та його фінансової звітності. Їх важливість великою мірою визначається необхідністю гармонізації теорії та практики вітчизняного бухгалтерського обліку відповідно до вимог міжнародних стандартів. Виходячи з цього всі зазначені вище обставини обґрунтовано доводять актуальність теми дипломної роботи.

У процесі функціонування господарюючий суб'єкт не завжди проводить розрахунки із іншими організаціями чи фізичними особами одночасно при передачі майна, виконанні робіт, наданні послуг тощо.

В реальності зазвичай виникають ситуації, коли з якихось причин компанія не може стягнути борги із контрагентів за відвантажену продукцію або надані послуги. У такому випадку утворюється дебіторська заборгованість, що являється по суті безвідсотковою позичкою покупцем.

Вона існує протягом довгих місяців, а іноді – років, і чим довший строк непогашенім, тим ймовірніше, що гроші за продукцію або товари не надійдуть. Збільшення суми дебіторської заборгованості погано впливає на

фінансове положення фірми, а часом може спричинити банкрутство.

Дебіторська заборгованість значно впливає на встановлення достовірності фінансової звітності, тому коректне її визначення дуже важливе. Тому на сьогодні дуже важливими проблемами, вирішення яких має сприяти поліпшенню фінансового стану господарюючого суб'єкта виступають: вірна організація обліку дебіторської заборгованості. її аналіз, який направлений на встановлення впливу чинників, відносно зростання заборгованості і розрахунку резерву сумнівних боргів, та аудит дебіторської заборгованості, направлений на постійний контроль за достовірністю визначення та відображення дебіторської заборгованості з метою недопущення викривлення інформації.

Проблемам бухгалтерського обліку та аналізу дебіторської заборгованості присвячено праці таких вітчизняних учених як: Ф.Ф. Бутинець [1], С. Ф. Голов [2]. Л. Л. Горенька [3], С.В. Дубровська [4]. З. В. Задорожній [5]. Я. Д. Крупка [5], Л. П. Кулаковська [6], А. П. Макаренко [7], В. Я. Савченко [8]. В.В. Сопко [9]. Н.М. Ткаченко [10]. Н. В.Чабанова [11] та ін.

Метою даного дослідження є вивчення обліку та аналізу дебіторської заборгованості на основі даних конкретного підприємства, виявлення недоліків в процесі його діяльності, розробка пропозицій по вдосконаленню ведення обліку та аналізу розрахунків із покупцями і замовниками на підприємстві.

Відповідно до мети визначені наступні основні задачі:

- визначити поняття та класифікацію дебіторської заборгованості;
- дослідити нормативно-правове регулювання порядку обліку та аналізу дебіторської заборгованості;
- описати теоретико-методичні підходи до обліку та аналізу дебіторської заборгованості;
- надати загальну характеристику фінансової діяльності ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ»;

- ознайомитися із організацією та методикою ведення обліку дебіторської заборгованості на ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ»;
- визначити напрями вдосконалення обліку дебіторської заборгованості на підприємстві;
- проаналізувати стан дебіторської заборгованості ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ»;
- запропонувати шляхи оптимізації порядку проведення аналізу дебіторської заборгованості.

Об'єкт дослідження – система обліку та аналізу дебіторської заборгованості суб'єктів господарювання України, і зокрема ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ».

Предмет дослідження – організаційні та методичні аспекти обліку і аналізу дебіторської заборгованості.

В основу роботи покладено діалектичний підхід до дослідження та розкриття сучасного стану обліку та аналізу дебіторської заборгованості. Використовувалися методи наукової абстракції, індукції і дедукції, аналізу та синтезу, порівняння та групування, вибіркового обстеження. З метою обробки відомостей застосовувалися такі методичні прийоми як огляд, документальна перевірка, індексний метод, коефіцієнтний аналіз, метод рядів динаміки, узагальнення.

У кваліфікаційній роботі використані періодичні видання, методична і спеціальна література, законодавчі акти і нормативні документи, в яких висвітлено методичні основи обліку і аналізу дебіторської заборгованості, а також дані обліку і звітності ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ».

Наукова новизна у відповідності з метою та завданнями полягає в розроблених пропозиціях, які спрямовані на удосконалення обліку та аналізу поточної та довготермінової дебіторської заборгованості підприємства, а також удосконалено розуміння поняття та класифікації поточної та довгострокової дебіторської заборгованості.

В роботі досліджено, обґрунтовано та удосконалено:

- досліджено та визначено поняття та класифікацію дебіторської заборгованості;
- досліджено нормативно-правове регулювання порядку обліку та аналізу дебіторської заборгованості;
- проаналізовано стан дебіторської заборгованості ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ»;
- розроблено головні шляхи та конкретні рекомендації із вдосконалення економічного змісту дебіторської заборгованості, її оцінки і визнання, покращення методики обліку та аналізу дебіторської заборгованості, відображення даного виду заборгованості в фінансовій звітності, управління її розміром і пошук резервів при допомозі аналітичних розрахунків, які можуть бути використанні у діяльності ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ»;
- запропоновано шляхи оптимізації порядку проведення аналізу дебіторської заборгованості підприємства з використанням кореляційного аналізу, який дасть можливість оцінити результативність керування протягом тривалого проміжку часу, встановити характер діяльності і зробити прогноз на майбутнє щодо сценарію розвитку господарюючого суб'єкта.

Основні результати дослідження, що викладені в кваліфікаційній роботі, пройшли апробацію шляхом обговорення та отримали позитивну оцінку науковців на конференціях: I Міжнародна наукова конференція «Теорія модернізації в контексті сучасної світової науки» 23 червня 2023 року, м. Полтава, ГО «Міжнародний центр наукових досліджень», зокрема у збірнику даної конференції опубліковано одну тезу, XVI Університетська науково-практична конференція студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених «Молода наука-2023» 17-22 квітня 2023 року, Запорізький національний університет, зокрема у збірнику даної конференції опубліковано одну тезу. Також на основі матеріалів кваліфікаційної роботи було опубліковано одну статтю щодо теми дослідження у збірнику статей молодих вчених Запорізького національного університету «Обліково–

аналітичне забезпечення управління розвитком підприємства», Випуск №8 (м. Запоріжжя, 2023 рік).

Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку літератури, додатків. Основний зміст викладено на 104 сторінках комп'ютерного тексту. Робота містить 13 таблиць, 9 рисунків, 5 додатків, містить 75 найменувань літературних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ З ДЕБІТОРАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

1.1 Сутність дебіторської заборгованості як об'єкта облікового процесу та аналізу

У процесі господарської діяльності підприємства вступають у розрахункові відносини одне з одним, членами трудового колективу, податковими та іншими контролюючими органами, банківськими установами, різними юридичними і фізичними особами, у результаті чого виникає заборгованість дебіторів.

Досить лаконічне визначення поняттю «дебітори» та «дебіторська заборгованість» дає нам П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість». Так, згідно до нього дебіторська заборгованість – це сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату. В свою чергу, дебітори – це юридичні або фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів [66]. Дебіторська заборгованість – це один із важливих видів оборотних активів підприємства, який суттєво впливає на фінансове становище підприємства. Значення ефективного контролю дебіторської заборгованості особливо зростає в період економічної нестабільності в країні, коли надмірний обсяг її виникнення, порушення термінів погашення чи неможливість погашення може спровокувати передкризовий стан підприємства.

Однією з суттєвих проблем на шляху до ефективного управління дебіторською заборгованістю є відсутність в спеціальній науковій літературі єдиного підходу до визначення сутності дебіторської заборгованості як економічної категорії для потреб облікового процесу і управління.

Так, наприклад, з урахуванням того, що у МСФЗ акцент робиться на контролі за виконанням договірних зобов'язань в своїй статті Н. Матицина пропонує таке тлумачення цієї категорії: «Дебіторська заборгованість – розмір неспроможності суб'єкта підприємницької діяльності виконати грошові зобов'язання перед підприємством після настання встановленого договором строку оплати їх» [46].

М. Д. Білик більш схильна до визначення дебіторської заборгованості, що поширене в країнах з розвинутою економікою. Вона посилається на таких зарубіжних авторів, як Д.Стоун, К.Хітчинг та пропонує дебіторську заборгованість вважати матеріальним ресурсом, що не оплачений контрагентами, або готівкою, що вилучена у підприємства [78].

З думкою М. Д. Білик погоджується і Т.М. Знамеровської, вважаючи, що дане визначення відображає реальний стан дебіторської заборгованості. Але зауважує, що дебіторська заборгованість не може бути адекватно представлена реальному стану, так як її повне погашення в установленій термін не буде, а резервування можливих втрат, в результаті не повернення заборгованості, тим більше не відзначається точністю [27], тому варто розглянути погляди інших вітчизняних та закордонних науковців.

В науковій праці В. Белозерцева вказано, що дебіторська заборгованість – грошове вираження результату вимушеної або заздалегідь запланованої господарсько-економічної операції кредитного характеру з контрагентами (юридичними або фізичними особами), що мала місце у минулому та борг за неї може бути достовірно визначений, узгоджений з контрагентом та сплачений підприємству у майбутньому, а в поточний момент часу відображений у балансі підприємства як актив [4].

А. Г. Загородній висловлює думку, що дебіторська заборгованість – це сума заборгованості підприємству (організації) від юридичних або фізичних осіб на певну дату, що виникає внаслідок господарських стосунків між ними [25].

На підставі комплексного підходу з урахуванням економічного та

юридичного аспектів схожу думку висловлює в своїй науковій праці і С. Л. Береза називаючи дебіторську заборгованість сумою боргів юридичних і фізичних осіб перед підприємством [3].

На думку юристів-науковців, серед яких Л. О. Лігоненко, більш коректно для характеристики дебіторської заборгованості використовувати термін «майнові вимоги», тобто дебіторська заборгованість – включені до складу майна підприємства його майнові вимоги до інших осіб, що є його боржниками в правовідносинах, які виникають за різних обставин. [44].

І. О. Бланк дає визначення поточної дебіторської заборгованості. Та говорить про те, що вона характеризує суму заборгованість на користь підприємства, що представлена фінансовими зобов'язаннями юридичних і фізичних осіб за розрахунками за товари, роботи, послуги, видані аванси [8].

С. В. Мочерний вважає дебіторську заборгованість сумою боргів підприємству, організації, фізичній особі від інших суб'єктів господарських відносин внаслідок несвоєчасних розрахунків за товари, послуги, виконані роботи [53].

Цікавий підхід до визначення сутності дебіторської заборгованості у закордонних авторів . Так, *accountsreceivable* (дебіторська заборгованість, обсяг продажу або дебітори) поряд із дебіторською заборгованістю має такі варіанти перекладу: рахунки до отримання, рахунки дебіторів, дебітор за розрахунками. Зокрема, Д. Стоун та К.Хітчинг зазначають, що дебіторська заборгованість має назву «рахунки до отримання», а дебітори – це особи, які винні гроші за товари і послуги, вже одержані, але не оплачені ними [78].

Вчені Гарвардського університету З. Боді і Р. К. Мертон визначають дебіторську заборгованість як «рахунки до отримання», зазначаючи, що це та сума, яку покупці продукції повинні виплатити корпорації (підприємству) [9].

Західні економісти часто приймають поняття «кредитна політика» та «політика управління дебіторською заборгованістю» як цілісну категорію.

Отже, як ми бачимо, існує велика кількість визначень сутності

дебіторської заборгованості різними як вітчизняними так і закордонними авторами. Більшість наведених визначень, на нашу думку, не є повними, так як не розкривають цілісної сутність «дебіторської заборгованості», а розглядають тільки одну з її сторін. Визначення дебіторської заборгованості потребує більш інтегрального і за можливістю всеохоплюючого характеру, в тому числі і нормативно-правового.

Основним фундаментом обліку дебіторської заборгованості є Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість», яке визначає методичні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про дебіторську заборгованість та вимоги до розкриття її у фінансовій звітності. Дебіторами вважаються юридичні і фізичні особи, які в результаті подій, що минули, винні підприємству грошові кошти, їх еквіваленти або інші активи [66].

Відповідно до стандартів бухгалтерського обліку дебіторська заборгованість відноситься до активів підприємства. Під активами у свою чергу розуміють ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій і їх використання, як очікується, призведе до економічних вигід у майбутньому [66]. Відповідно й дебіторську заборгованість, яка теж є активом, можна вважати ресурсом підконтрольним підприємству. Але теорією обліку давно доведено, що дебіторська заборгованість – це вилучення коштів у підприємства.

В. В. Галасюком було досліджено дві концепції активів: ресурсна і правова. За першою, активи розглядаються як ресурси, а за другою – як права на ці ресурси. Сам автор більше схиляється до думки, що активи є правами на ресурси [15].

З цією ж думкою погоджується і М.Д. Білик говорячи про те, що відображена в балансі дебіторська заборгованість не є ресурсом, який безпосередньо контролюється підприємством, проте підприємство має право на отримання таких активів [5]. З метою вірного розуміння сутності активів пропонуємо наступне визначення поняття «актив»: це право на отримання

економічних ресурсів у вигляді майнових та немайнових цінностей, для використання у процесі кругообігу з метою отримання економічної вигоди у майбутньому від їх використання і характеризуються впливом на їх використання факторів часу, ризику і ліквідності.

Другою необхідною умовою визначення активів є елемент обов'язкового отримання економічної вигоди від їхнього використання. Реалізація цієї вимоги досить чітко простежується щодо матеріальних активів, які знаходяться безпосередньо на підприємстві. Будь яке підприємство використовуючи певний матеріальний актив може визначити, яку економічну вигоду воно отримає від його використання. Однак ймовірність отримання економічної вигоди від дебіторської заборгованості, на думку М. Д. Білик, є досить сумнівна [6].

Дебіторська заборгованість згідно з П(С)БО 10 поділяється на довгострокову і поточну. Поточна дебіторська заборгованість – це заборгованість, яка або виникає у ході нормального операційного циклу, або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу. Довгострокова дебіторська заборгованість – сума дебіторської заборгованості, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу [66].

Згідно НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», операційний цикл – це відрізок часу між придбанням запасів для здійснення діяльності і отриманням коштів від реалізації виготовленої з них продукції або товарів та послуг [56]. Звичайно, операційний цикл не перевищує 12 місяців, але за деякими видами діяльності він може продовжуватися більше одного року. Незважаючи на це, заборгованість, що виникла в ході такого операційного циклу визначається не довгостроковою, а поточною.

До складу поточної дебіторської заборгованості входить:

- продукція (товар) відвантажена покупцю чи замовнику;
- виконані роботи (надання послуг) для замовника;

- видані постачальникам та підрядникам аванси за продукцію (роботи, послуги);
- аванси видані підзвітним особам для поточних виробничих потреби та ін.

Довгострокова дебіторська заборгованість виникає в процесі здійснення господарської діяльності та внаслідок надзвичайних подій, якщо очікуваний термін погашення заборгованості становить більше 1 року.

До довгострокової дебіторської заборгованості відноситься:

- заборгованість орендаря за фінансовою орендою, яка відображається в балансі орендодавця;
- надання довгострокових позик іншим підприємствам та фізичним особам;
- заборгованість, що виникає при надзвичайних подіях (пожежі, повені, крадіжки тощо) [44].

Отже, підсумовуючи вище сказане можна сказати, що головною відмінністю між цими двома видами дебіторською заборгованістю є тривалість її участі в операційному циклі. А сама дебіторська заборгованість є активом, який повністю контрольований підприємством та використання якого у господарській діяльності підприємства призведе до отримання економічної вигоди у майбутньому. Тобто зміст дебіторської заборгованості розглядається як складовий елемент активів, що формується на основі укладених договорів постачання або купівлі-продажу.

На кожному етапі економічного та політичного розвитку в Україні та світі відбувалися істотні зміни у трактуванні поняття «дебіторська заборгованість». Як ми бачимо багато вчених вважають вирішення даної проблеми одним із важливих завдань бухгалтерського обліку, але і в даний час не існує єдиного підходу до визначення сутності поняття «дебіторська заборгованість». Аналіз існуючих підходів до сутності дебіторської заборгованості в науковому середовищі узагальнимо в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Підходи науковців до визначення сутності «дебіторська заборгованість»

Джерело	Тлумачення поняття «дебіторська заборгованість»
1	2
П(с)БО 10 п.4 «Дебіторська заборгованість» [66]	Сума заборгованості дебіторів на певну дату.
П(с)БО13п.4 «Фінансові інструменти» [67]	Сума, що виникає внаслідок надання коштів, продажу інших активів, робіт, послуг безпосередньо боржникові та не є фінансовим активом, призначеним для перепродажу.
МСБО 39 п.9 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [50]	Це похідні фінансові активи з фіксованими платежами, які підлягають визначенню та не мають котирування на активному ринку.
Матицина Н. О. [41]	Розмір неспроможності суб'єкта підприємницької діяльності виконати грошові зобов'язання перед підприємством після настання встановленого договором строку оплати їх.
Д. Стоун, К. Хітчинг [79]	Це сума боргів, які винні підприємству юридичні або фізичні особи та які виникли у результаті господарських взаємовідносин з ними.
В. Золотогоров [12]	Сума боргів, які належать підприємству, організації, установі, підприємцю від фізичних або юридичних осіб у результаті господарських відносин з ними
М. Дембінський [120]	Кошти в незакінчених розрахунках, або дебіторська заборгованість, яка становить заборгованість інших підприємств, організацій і окремих осіб даному підприємству
Білик М. Д. [5]	Це матеріальні ресурси, не оплачені контрагентами, або готівка, що вилучена у підприємства.
Гуля В. О. [22]	Одна з найважливіших

	складових кредитної діяльності підприємства, як один з елементів для розрахунку показників її результативності.
Райзберг Б. А., Лозовський Л. Ш., Стародубцева Е. Б. [72]	Це сума боргу, що належить підприємству, фірмі, компанії зі сторони інших підприємств, фірм, компаній, а також громадян, що є їх боржниками, тобто дебіторами
Іванов Є. О. [28]	Це боргові права до покупців.
Хрущ Н., Білик І. [84]	Це фінансовий актив, який є контрактним правом отримувати грошові кошти або цінні папери від іншого підприємства визнається як актив, коли підприємство стає стороною контракту і, внаслідок цього, має юридичне право отримувати грошові кошти.
Войнаренко М. П. [14]	Це сума боргів юридичних та фізичних осіб, що виникли внаслідок минулих подій і зафіксовані на певну дату.
Лищенко О. Г. [43]	Дебіторська заборгованість – це фінансовий актив, який є контрактним правом отримувати грошові кошти або цінні папери від іншого підприємства.
Крайник О. О., Клепнікова З. В. [39]	Форма відстрочки платежу - відкритий кредит (неформальна або формальна угода, яка передбачає виконання послуг замовником або реалізації продукції покупцю з відстрочкою оплати за них. Такий кредит вважається безкоштовним та без чіткого визначення строку.
Кірейцев Г. Г. [32]	Дебіторська заборгованість – це складова оборотного капіталу, яка є комплексом вимог до фізичних чи юридичних осіб щодо оплати товарів, продукції, послуг.

Голов С. Ф. [17]	Фінансовий актив, що є контрактним правом однієї сторони тримати гроші й узгоджується з відповідним зобов'язанням сплати іншою стороною.
------------------	--

Продовження таблиці 1.1

1	2
Бєлозерцев В. [4]	Дебіторська заборгованість – грошове вираження результату вимушеної або заздалегідь запланованої господарсько-економічної операції кредитного характеру з контрагентами (юридичними або фізичними особами), що мала місце у минулому та борг за неї може бути достовірно визначений, узгоджений з контрагентом та сплачений підприємству у майбутньому, а в поточний момент відображений у балансі підприємства як актив.
Момот Т. В. [51]	Дебіторська заборгованість – безвідсоткова позика контрагентам.

Джерело: складено автором самостійно.

На підставі проведеного дослідження визначення сутності поняття «дебіторської заборгованості» у науковій літературі пропонуємо наступне тлумачення даного терміну, а саме як показника фінансового стану підприємства, що являє собою заборгованість підприємству на певну дату, що виникла у результаті взаємовідносин

з дебіторами за наданий комерційний чи споживчий кредит та погашення якої передбачає право на отримання грошових коштів або інших цінностей (при здійсненні бартерних операцій) від підприємства-дебітора.

Для побудови ефективної моделі управління підприємством важливою складовою є удосконалення управління дебіторською заборгованістю в антикризових умовах. Управління заборгованості дебіторів, як і будь-який процес управління, слід здійснювати поетапно.

Під процесом управління слід розуміти безперервний процес, який має чітко визначену послідовність та логіку. Розглядаючи процес управління в часі можна виділити такі етапи: встановлення довгострокових цілей; розробка комплексу заходів та стратегії розвитку щодо їх виконання, спрямованих на скорочення термінів реалізації поставлених цілей.

Розглянемо підходи науковців та

дослідників щодо питання управління дебіторською заборгованістю.

О. Ареф'єва вважає процес управління дебіторською заборгованістю відносно швидким та доступним методом поповнення рахунка підприємства коштами [1]. Дане визначення достатньо не розкриває економічний зміст цього процесу, так як у ньому говориться лише про можливі результати управління заборгованістю, а яким чином досягти цих результатів у визначені не вказано.

У науковій праці О. А. Скорби вказано, що управління дебіторською заборгованістю спрямоване на прийняття управлінських рішень які дадуть можливість з одного боку зменшити суму безнадійної заборгованості а з іншого зростання реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) [76]. У основі даного визначення закладено основний принцип управління заборгованістю, однак на нашу думку, управління

дебіторської заборгованості необхідно спрямовувати на уникнення перетворення поточної дебіторської заборгованості в прострочену, а тим паче у безнадійну. Тому перша частина даного визначення є недоречною.

Науковий підхід до управління дебіторською заборгованістю як інтегрованого процесу, що включає в себе планування, організацію, мотивацію, контроль та координацію стану дебіторської заборгованості спрямований на досягнення цілей підприємства пропонують такі науковці як Новікова Н.М. [57], Харакоз Л.В., Вдовіна А.С., Топоркова О.В., Євлаш Т.О. [781; 23].

На думку С. М. Гоцуляк під управлінням дебіторською заборгованістю слід розуміти як засіб спрямований на забезпечення конкурентоздатності підприємства та ліквідності його балансу [20].

У своїй праці В. З. Бугайта Н. О. Головка говорять про те, що

управління дебіторською заборгованістю підприємства спрямоване на прийняття рішень стосовно двох протилежно спрямованих процесів: зростання боргів дебіторів та збільшення обсягів реалізації [10].

Представлені дефініції вище перерахованих авторів носять більш загальний характер і не розкривають основний зміст даного поняття.

Т. Е. Беялов до управління дебіторською заборгованістю відносить такі дії [2]: визначення політики надання кредиту та інкасації для різних груп покупців і видів продукції; аналіз і ранжирування покупців залежно від обсягів закупівель, історії кредитних відносин і пропонованих умов оплати; контроль розрахунків із дебіторами за відстроченими або простроченими заборгованостями; визначення прийомів прискорення погашення боргів та зменшення обсягу безнадійних боргів; розробка умов

продажу, що забезпечують гарантоване надходження грошових коштів; прогноз надходжень грошових коштів від дебіторів на основі коефіцієнтів інкасації. З думкою даного вченого можна погодитись, оскільки воно ніби доповнює думку О.Ареф'євої, та дає чітке уявлення яким чином досягти швидкого поповнення рахунку підприємства грошовими коштами. Однак визначення вище перелічених авторів теж заслуговують на увагу так як їх основою є головна мета управління даною заборгованістю.

Основними завданнями управління заборгованості дебіторів на думку Г. Г. Кірейцева [32] є:

- надання комерційного кредиту з метою зростання обсягу продаж й відповідно суми прибутку;

- відстрочення платежів з метою підвищення конкурентоздатності підприємства;

- розрахунок рівня ризику неплатоспроможності покупців;

– визначення планового обсягу резерву сумнівних боргів;

– розробка рекомендацій для роботи з потенційно та фактично неплатоспроможними клієнтами.

Найбільш повно завдання процесу управління дебіторською заборгованістю, на нашу думку, відображені у статті К. С. Сурніної [79], серед яких: мінімізація фінансових ризиків, які можливі при списанні безнадійної заборгованості чи дефіциті грошових коштів, що знаходяться у власності підприємства; мінімізація втрат від знецінення суми заборгованості у результаті інфляції; мінімізація недоотримання доходу у зв'язку з відсутністю можливості активного використання грошових коштів, вкладених у дебіторську заборгованість.

Завдання викладені у статті К. С. Сурніної у своїх працях доповнили Н. М. Новікова і Л. В. Черненко. Так до завдань процесу управління

заборгованістю дебіторів вони відносять [57]: використання маркетингу для перебудови управління дебіторською заборгованістю в умовах кризи неплатежів; забезпечення використання різних методів повернення боргів.

Узагальнюючи вищерозглянуте, можна зробити висновок, що завдання управління дебіторською заборгованістю треба розглядати, виходячи з того, що дебіторська заборгованість в економіці має дві суттєві ознаки: джерело безплатних коштів для дебіторів та можливість збільшення ринку збуту продукції, робіт послуг для кредитора, таким чином, ці завдання можна класифікувати, як з точки зору маркетингу, так й з точки зору фінансового менеджменту.

Комплексна взаємодія цих двох систем управління є необхідною умовою при побудові ефективної системи управління дебіторською

заборгованістю сільськогосподарського підприємства. При цьому розуміння сутності підприємства як складної відкритої, соціально-економічної та динамічної системи є основою принципу системності в управлінні заборгованістю який визначає необхідність системного мислення під час розробки рішень по управлінню дебіторською заборгованістю та впливу управління на основні фінансово-економічні показники діяльності підприємства.

Аналізуючи завдання управління дебіторською заборгованістю, ми дійшли висновку, що таке управління повинне здійснюватися на базі чітко сформульованих принципів. Проте сучасній економічній науці притаманна відсутність відповідей на концептуальні питання управління дебіторською заборгованістю. З метою заповнення цього недоліку, нами на основі постулатів фінансового менеджменту були запропоновані

наступні принципи:

1. Принцип єдності та своєчасності у прийнятті управлінських рішень;

2. Принцип взаємодії маркетингових відділів та відділів з управління дебіторською заборгованістю;

3. Принцип послідовності в прийнятті управлінських рішень;

4. Принцип інформаційної доступності.

І. О. Бланка [8] висловлює думку, що формування алгоритмів управління заборгованістю дебіторів варто здійснювати на таких етапах: проведення аналізу дебіторської заборгованості підприємства; вибір типу кредитної політики спрямованої на покупця продукції (товарів, робіт, послуг); розрахунок можливих сум оборотного капіталу, які спрямовані на погашення дебіторської заборгованості по комерційному та споживчому кредитах; формування ефективної системи кредитних відносин з покупцями та замовниками; формування стандартів для контролю

фінансового стану покупців і диференціація умов надання кредиту; розробка ряду заходів щодо погашення дебіторської заборгованості, термін сплати якої прострочено; використання сучасних форм рефінансування дебіторської заборгованості на підприємстві; побудова системи ефективного контролю, що включатиме постійний моніторинг руху і своєчасної інкасації дебіторської заборгованості.

Вчені Є. Дубровська та В. Смачило пропонують визначати такі етапи управління дебіторською заборгованістю: планування величини дебіторської заборгованості; порівняння фактичних даних обліку з плановими з метою контролю за обсягом дебіторської заборгованості; визначення факторів, що призвели до появи відхилень фактичних показників стану дебіторської заборгованості від планових, шляхом здійснення аналізу даної заборгованості; розробка

альтернативних рішень чи вибір найоптимальнішого рішення; етап реалізації одного чи декількох альтернативних рішень [76].

Необхідною умовою нормальної діяльності сільськогосподарських підприємств є встановлення ним фінансово-господарських відносин з постачальниками і покупцями.

Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [71], національні стандарти бухгалтерського обліку не повинні суперечити міжнародним. В Україні для регулювання порядку обліку і відображення у фінансовій звітності дебіторської заборгованості передбачено П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», натомість в міжнародній практиці не передбачено єдиного стандарту. Ці питання регулюються такими міжнародними стандартами як МСБО 1 «Подання фінансових звітів»; МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання»; МСБО 39 «Фінансові інструменти визнання та

оцінка»; МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації». Розглянемо головні відмінності в організації обліку заборгованості дебіторів між національними і міжнародними стандартами (Додаток А).

Згідно П(С)БО 10, дебіторська заборгованість – це сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату. Дебітори – це юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів [66].

Відповідно міжнародні стандарти не надають єдиного конкретного визначення дебіторської заборгованості.

Проведення порівняльного аналізу положень П(С)БО та МСБО і МСФЗ за їх визначенням, визнанням, оцінкою та обліком дебіторської заборгованості дає можливість виділити їх спільні та відмінні риси.

Спільними рисами є те, що

відповідно до національних та міжнародних стандартів дебіторська заборгованість:

– визнається активом, якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигід та може бути достовірно визначена її сума;

– класифікується за термінами погашення на короткострокову (поточну) та довгострокову; за ймовірністю погашення – на сумнівну та безнадійну.

Варто зазначити, що умови визнання сумнівної заборгованості відрізняються відповідно до П(С)БО та МСБО. Згідно П(С)БО 10 заборгованість визнається якщо існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності. А відповідно до п.59 МСБО 39 за наступних подій: порушення контракту; значні фінансові труднощі емітента або боржника; стає можливим, що позичальник оголосить банкрутство або іншу фінансову реорганізацію; зникнення активного ринку для цього

фінансового активу внаслідок фінансових труднощів [50].

Головна відмінність полягає в оцінці дебіторської заборгованості. У вітчизняній практиці при зарахуванні на баланс дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги оцінюється за первісною вартістю, а при включенні до підсумку балансу (на дату балансу) – за чистою реалізаційною вартістю [66]. У міжнародній практиці – при первісному визнанні за собівартістю фінансового активу, а після первісного визнання – за амортизованою собівартістю із застосуванням методу ефективного відсотка [50].

Слід зазначити, що у зарубіжній практиці, на відміну від національної, не передбачається використання кодів рахунків, а лише їх назви. Для обліку дебіторської заборгованості використовують такі рахунки як [24]:

– «Довгострокові фінансові інвестиції»

- «Рахунки до одержання»
- «Авансові платежі постачальникам та інші оборотні активи»
- «Резерв на сумнівну дебіторську заборгованість» і т. д.

Здійснивши порівняння особливостей П(С)БО та МСБО можна сказати, що у міжнародних стандартах наведені загальні (базові) правила класифікації, оцінки та визнання дебіторської заборгованості, що дає керівництву підприємства можливість більшої незалежності та самостійності. А в національних стандартах норми ведення обліку є чітко регламентованими, і їх недотримання може призвести до різного виду відповідальності.

З метою вдосконалення вітчизняної нормативної бази відповідно до міжнародних стандартів щодо умов визнання сумнівної заборгованості пропонуємо доповнити п. 4 ПСБО 10 та дати наступне визначення поняттю «сумнівний борг»: це поточна дебіторська заборгованість, яка у

результаті таких подій як порушення контракту боржником, фінансові труднощі емітента або боржника, оголошення боржника банкрутом чи інша форма реорганізації боржника, зникнення активного ринку для цього фінансового активу внаслідок фінансових труднощів викликає невпевненість у її погашення боржником.

П(С)БО 10 передбачає нарахування резерву сумнівних боргів щодо поточної дебіторської заборгованості та є основним нормативним документом на який слід опиратися бухгалтеру підприємства при виборі методу та безпосередньому формуванні резерву сумнівних боргів. Нарухування резерву сумнівних боргів згідно із П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» [67] не передбачається проте стандарт регулює питання первісної оцінки і оцінки на дату балансу дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги. На підставі аналізу П(С)БО 13 з'ясовано,

що на дату балансу бухгалтер підприємства повинен оцінювати суму втрат від зменшення корисності дебіторської заборгованості, яка визначається як різниця між його балансовою та теперішньою вартістю очікуваних грошових потоків дисконтованих за поточною ринковою ставкою відсотка на подібний фінансовий актив з визнанням цієї різниці іншими витратами звітного періоду. Як ми бачимо, виникає суперечність між двома стандартами, а саме П(С)БО 10 передбачається оцінка дебіторської заборгованості за чистою реалізаційною вартістю, а в П(С)БО 13 даний вид оцінки відсутній, хоча мова йде у обох документах про дебіторську заборгованість як фінансовий актив. Виходячи із зазначеного вважаємо, що основним нормативним документом, який регулює відображення дебіторської заборгованості в обліку є все ж таки П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», яким і необхідно керуватися при

прийнятті управлінських рішень в умовах антикризового регулювання, а в П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» необхідно внести доповнення для співставності стандартів та вказати, що поточну дебіторську заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги необхідно оцінювати за чистою реалізаційною вартістю.

В умовах нинішньої фінансово-економічної кризи, яка захопила не тільки Україну а й увесь світ, актуальність обраної теми зростає. Господарській діяльності підприємств в період економічної кризи необхідні сучасні підходи до вирішення проблем платіжно-розрахункових взаємовідносин між підприємствами, тому зростає роль вірного здійснення обліку дебіторської заборгованості та її ефективного аналізу для прийняття управлінських рішень, що є доволі актуальним на сьогодні та потребує детального розгляду. Так як підприємству потрібно не втратити ті кошти, які належать йому по праву.

Щоб цього уникнути необхідно здійснювати постійний моніторинг заборгованості, своєчасно висувати претензії щодо боргів і запобігати виникненню безнадійних боргів на підприємстві.

Дане питання у свої працях досліджували багато вітчизняних вчених серед яких Ф. Ф. Бутинець, Т. С. Ёднак, С. З. Мошенський, Г. В. Савицька, П. Я. Попович, О. В. Олійник, М. Г. Чумаченко та багато інших. Своє відображення дане питання знайшло і працях зарубіжних науковців, таких як Е. Ё. Хендріксен, М. Ф. Ван Бред та ін.

Важливе значення для здійснення ефективного аналізу та прийняття управлінських рішень стосовно дебіторської заборгованості має повнота та об'єктивність відображення інформації в обліковому процесі.

До основних недоліків нинішньої системи обліку і аналізу дебіторської заборгованості варто віднести:

1) якість та актуальність

інформації про стан дебіторської заборгованості, яка формується на базі даних бухгалтерського обліку відповідного суб'єкта господарювання має істотне значення в процесі прийняття вчасних і адекватних рішень стосовно існуючої політики управління. Але форма бухгалтерського обліку, що рекомендована нормативами не враховує специфіку такого активу як дебіторська заборгованість, яка зумовлена наявністю різних ознак класифікації заборгованості та значною кількістю методів її оцінювання. Так, наприклад, найбільш поширена журнально-ордерна форма бухгалтерського обліку не має можливості врахувати інформацію по всіх ознаках класифікації дебіторської заборгованості та різних методів оцінювання, а у запропонованих нормативами облікових регістрах не передбачено накопичення інформації про дебіторську заборгованість різного

рівня деталізації та узагальнення. Саме тому стає неможливим отримання якісної та достовірної інформації стосовно дебіторської заборгованості для здійснення аналізу розрахунків з кожним дебітором. Це спричиняє відсутність інформації про дебіторську заборгованість у необхідному обсязі для проведення аналізу розрахунків з дебіторами та заборгованості в цілому з метою прогнозування ймовірності настання кризи неплатежів на підприємствах та розробки рекомендацій щодо її попередження;

2) невирішеними є проблеми оцінки поточної (короткострокової) дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги та відображення в обліку інформації про довгострокову дебіторську заборгованість;

3) використання традиційних закордонних методів аналізу дебіторської заборгованості в наших

умовах не завжди є доцільним у зв'язку з відсутністю необхідного обсягу інформації щодо розрахунків з дебіторами. Окрім цього, криза неплатежів, що характерна для нинішньої економіки України, викликає сумніви в об'єктивності, корисності та своєчасності отриманих результатів аналізу. Вітчизняні методики не дають можливості однозначно оцінити стан розрахунків з дебіторами та ступінь його впливу на фінансово-економічні показники сільськогосподарського підприємства.

Зазначені недоліки створюють необхідність у пошуку нових специфічних засобів аналізу дебіторської заборгованості, які сприятимуть отриманню комплексної інформації, достатньої для прийняття оптимальних рішень щодо стану кризи неплатежів на підприємстві, що аналізувалось.

З метою покращення методики обліку розрахунків з дебіторами на нормативному рівні в П(С)БО 10

«Дебіторська заборгованість» необхідно чітко розділити поняття довгострокової та поточної (короткострокової) заборгованості. У вищезазначеному стандарті не вказано те, що короткострокова дебіторська заборгованість, яка є оборотнім активом та довгострокова дебіторська заборгованість, яка входить до складу необоротних активів відображаються на різних рахунках бухгалтерського обліку.

Ми вважаємо за доцільне зробити уточнення поняття короткострокова заборгованість, так як згідно з П(С)БО 10, поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, послуги визначається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів і послуг та оцінюється за первісною вартістю [66]. Однак виникнення поточної дебіторської заборгованості не завжди пов'язане з отриманням доходу, так як надходження грошових коштів чи певних матеріальних

цінностей в рахунок погашення поточної дебіторською заборгованості очікується у наступному за звітним періоді.

Ефективне управління дебіторською заборгованістю означає чітке розуміння змісту та кваліфікаційних однак, які мають бути різнобічними та зручними для розв'язання облікових проблем. Тому пропонуємо створити системний класифікатор дебіторської заборгованості враховуючи такі параметри: ознаки та їх якісні характеристики, мета і принципи класифікації, типи класифікації і користувачі інформації. Застосування цієї розробки надасть змогу отримувати якісну бухгалтерську інформацію для здійснення ефективного аналізу і управління залежно від потреб конкретних користувачів в умовах антикризового регулювання сільськогосподарських підприємств.

З метою оперативного і якісного

виявлення негативних явищ, які впливають на зміни дебіторської та кредиторської заборгованості варто розробити ефективну модель співвідношення цих заборгованостей та певного інструментарію. Нормальним вважається співвідношення, коли кредиторська заборгованість перевищує дебіторську на 10-20 %. Але, як показують результати досліджень, є значна кількість підприємств на яких заборгованість кредиторів вища за дебіторську в десятки раз.

При здійсненні такого аналізу варто враховувати такі фактори як специфіка досліджуваного підприємства, сезонність його роботи, взаємовідносини з покупцями та постачальниками та ін. Як зазначив Ф.Ф. Бутинець, наявність значних обсягів дебіторської заборгованості провокує низький рівень платоспроможності підприємства. А от велика сума кредиторської заборгованості може бути і

позитивним явищем для підприємства, оскільки погашення заборгованості такою кількістю високоліквідних активів, що знаходяться у власності підприємства, суттєво не вплинуть на майбутню його діяльність [11].

Ще одним способом покращення облікового процесу і аналізу дебіторської заборгованості є цифровий аналіз, що дасть можливість здійснювати контроль законності і вірогідності господарських операцій по розрахунках з дебіторами та виявити помилки допущені в обліковій інформації, факти шахрайства та неефективну кредитну політику.

Відображення дебіторської заборгованості в чистій реалізаційній вартості, яка містить величину резерву сумнівних боргів забезпечує реалізацію принципу бухгалтерського обліку обачності. Методика розрахунку величини такого резерву потребує конкретизації. Вважаємо за доцільне запропонувати комплексний підхід до визначення резерву

сумнівних боргів, який включатиме аналітичну та математичну моделі розрахунку. Також пропонуємо внести зміни до податкового обліку стосовно порядку відображення цього резерву в складі оподатковуваних витрат.

Вирішення висвітлених проблемних питань щодо обліку розрахунків з дебіторами дозволить здійснити достовірний її аналіз, який в свою чергу допоможе зменшити розмір простроченої дебіторської заборгованості і термінів інкасації боргу.

Для антикризового регулювання дебіторською заборгованістю сільськогосподарських підприємств необхідним є розробка та реалізація ряду заходів спрямованих на скорочення чи стягнення простроченої дебіторської заборгованості. Досвід реформування підприємств показує, що заходи з повернення дебіторської заборгованості входять до групи найбільш дієвих заходів підвищення

ефективності за рахунок внутрішніх резервів підприємства і можуть швидко принести позитивний результат. Повернення заборгованості в стислі терміни – реальна можливість поповнення дефіцитних оборотних коштів. Для управління дебіторською заборгованістю з метою стягнення та скорочення її обсягів пропонуємо такі групи методів:

- психологічні (нагадування по засобах зв'язку, поширення інформації серед суміжних постачальників та в засобах масового зв'язку, що загрожує боржнику втратою добросовісної репутації);

- економічні (призупинення постачання продукції (товарів, робіт, послуг), фінансові санкції, передача в заставу майнових прав та майна);

- юридичні (висунення претензій покупцю чи замовнику, подача позову до суду);

- фізичні (накладання арешту на майно боржника органами державної

виконавчої служби).

Наведений перелік антикризових заходів не є остаточним, оскільки єдиного рецепту виживання та відродження не існує. Визначений інструментарій доцільно розглядати лише як систематизований перелік типових заходів. Успішне антикризове управління потребує використання різних методів.

Суттєву роль в антикризовому регулюванні дебіторською заборгованістю відіграють процеси планування, організації і контролю розрахунків з дебіторами. Тому вірно організований обліковий процес та ефективно проведений аналіз дасть змогу зменшити її розміри. Однак для цього необхідно виконати ряд заходів, серед яких:

- визначення рівня ризику несплати рахунків покупцями;

- пошук можливостей збільшення кількості покупців і замовників підприємства з метою мінімізації масштабу ризику несплати боргів;

– здійснення постійного моніторингу потенційних дебіторів (оцінювання фінансового стану та платоспроможності, ринкової репутації, іміджу тощо);

– своєчасно здійснювати контроль співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості;

– здійснення оперативного контролю надходження грошових коштів на підприємство;

– створювати резерв сумнівних боргів та виробити порядок його визначення в обліковій політиці сільськогосподарського підприємства;

– співпраця з юридичною службою в напрямку претензійної роботи;

– забезпечення своєчасного оформлення платіжних документів;

– систематичне проведення інвентаризації розрахунків з дебіторами;

– припинення співпраці з покупцями, які порушують платіжну дисципліну і т. д.

Отже, використання запропонованих заходів у створенні ефективної моделі бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості дасть змогу попередити або уникнути неплатоспроможності та загалом покращити результати діяльності, в тому числі і показники ліквідності, шляхом надання достовірної облікової інформації для прийняття оптимальних антикризових управлінських рішень.

Правові основи процесу документального оформлення дебіторської заборгованості суворо регулюються законами України, постановами Кабінету Міністрів, наказами різних виконавчих органів. Так як дебіторська заборгованість включена до структури активів суб'єкта господарювання та здійснює вплив на встановлення реального фінансового положення господарюючого суб'єкта, то керування нею, як частиною оборотних та необоротних активів, являється одним із найважливіших та складних елементів.

Відносно першого рівня контролювання, то такі нормативні акти несуть дуже вагоме значення, так як їм відводиться першочергова перевага в ході розгляду спірних питань, у зв'язку з тим, що вони превалюють над іншими нормативно-правовими документами.

В ході регулюванні відносин, які формуються в ході взаємодії компанії із клієнтами, провідна роль належить Цивільному кодексу України, який включає спеціальну главу, яка присвячена загальним положенням щодо надання послуг, та закріплено норми стосовно договорів такого типу. «Сторонами за договором про надання послуг є виконавець та замовник.

Виконавець зобов'язується за завданням замовника надати послугу, яка споживається у процесі вчинення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу. Виконавець повинен надати послугу особисто, має право залучати до договору іншу особу тільки тоді, коли це передбачено договором. Особливістю договору є те, що виконавець відшкодовує збитки, завдані невиконанням або неналежним виконанням договору про безоплатне надання послуг» [28].

Крім того процес регулювання відносин покупців із замовниками відображено у Законі України «Про захист прав споживачів» [29]. Він регламентує відносини між споживачами продукції (робіт, послуг) та виробниками, виконавцями, продавцями за різних форм власності, визначає права споживачів і механізм проведення національного захисту їх прав. В цьому законі приведені визначення наступних термінів:

- «споживач – громадянин, який набуває, замовляє, використовує або хоче набути, або замовити товари (роботи, послуги) для власних потреб;
- виконавець – підприємство, установа, організація або підприємець, що реалізують товари згідно договору купівлі-продажу;
- договір – усна або письмова домовленість між споживачем та продавцем про якість, термін, ціну і інші умови, за якими здійснюється купівля-продаж, роботи або послуги;
- термін дії – термін, встановлений виробником товару, під час якого органолептичні, фізико-хімічні, медико-біологічні та інші показники товару при дотриманні певних умов зберігання повинні відповідати вимогам нормативних документів» [29].

Базою приналежності усіх видів операцій виступає Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [30]. Він визначає «правові принципи регулювання, організації та ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності в Україні» [30].

У Законі «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»

[30] також «визначене таке поняття як «зобов'язання». Підприємство самостійно визначає облікову політику, де відображає основні засади ведення обліку відповідних об'єктів» [30].

Досить складним питанням в обліку дебіторської заборгованості являється облік безнадійної дебіторської заборгованості, яка може з'явитися із-за погіршення фінансового становища дебітора. Вищезазначеному питанню приділена пп. «г» пп. 138.10.6 Податкового кодексу України (далі ПКУ), де надається «визначення безнадійної дебіторської заборгованості, вказує особливості покриття даного виду заборгованості банками і небанківськими фінансовими установами» [31].

НП(С)БО і ПКУ наводять різні визначення терміну «безнадійна дебіторська заборгованість», проте його сутність проявляється у самій назві: немає надії на погашення.

Також дане питання розглядається в Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [32]. В даному законі передбачено, що «мирова угода - це домовленість між боржником і кредиторами стосовно відстрочення та розстрочення, а також списання боргів боржника, яка оформлюється угодою сторін. Окрім того, обумовлено, що мирова угода може бути укладена на будь-якій стадії провадження у справі про банкрутство» [32].

Наступними документами являються План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій підприємств і організацій і Інструкція № 291 щодо його застосування «встановлюють позначення і порядок ведення рахунків бухгалтерського обліку для узагальнення методом подвійного запису інформації про наявність та рух активів, капіталу зобов'язань і фактів фінансово-господарської діяльності підприємств» (33). Відповідно до Інструкції № 291 для ведення обліку дебіторської заборгованості призначені рахунки 1, 3 класів.

Основою для обліку дебіторської заборгованості виступає НП(С)БО 10 [23]. Цей документ визначає такі поняття як. «дебітори - юридичні та фізичні

особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів. їх еквівалентів або інших активів. Дебіторська заборгованість сума «заборгованості дебіторів підприємству на певну дату. Довгострокова дебіторська заборгованість – сума дебіторської заборгованості, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу. Поточна дебіторська заборгованість сума дебіторської заборгованості, яка виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу. Сумнівний борг – поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником. Безнадійна дебіторська заборгованість – поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позивної давності. Чиста реалізаційна вартість дебіторської заборгованості сума поточної дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуг з вирахуванням резерву сумнівних боргів» [23].

Згідно з НП(С)БО 15 «Дохід» дебіторська заборгованість є активом, якщо виконуються такі умови:

- «покупцеві передані ризики та вигоди, пов'язані з правом власності на продукцію (товар, інший актив);
- підприємство не здійснює надалі управління та контроль за реалізованою продукцією (товарами, іншими активами);
- сума доходу (виручки) може бути достовірно визначена;
- є впевненість, що в результаті операції відбудеться збільшення економічних вигод підприємства, а витрати, пов'язані з цією операцією, можуть бути достовірно визначені» [34].

Відповідно до НП(С)БО 1 «зобов'язання – це заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства,

що втілюють у собі економічні вигоди. Зобов'язання визнається, якщо його оцінка може бути достовірно визначена та існує ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому внаслідок його погашення. Якщо на дату балансу раніше визнане зобов'язання не підлягає погашенню, то його сума включається до складу доходу звітного періоду» [35].

На відміну від українських стандартів, в закордонній практиці не передбачено єдиного документу, який би регламентував облік дебіторської заборгованості. Питання стосовно обліку дебіторської заборгованості контролюються декількома міжнародними стандартами, які включають МСФЗ1 «Подання фінансових звітів» [36], МСФЗ 32 «Фінансові інструменти: розкриття та подання» [37], МСФЗ 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [38]. Проте жоден із цих стандартів не приводить визначення дебіторської заборгованості.

Таким чином, перелік нормативно-законодавчих документів із обліку, аналізу та аудиту дебіторської заборгованості є досить широким. І вміння орієнтуватися серед низки цих нормативно-правових актів, які суперечать один одному, дає змогу коректно вести бухгалтерський облік суб'єкту господарювання, а також здійснювати необхідний аналіз дебіторської заборгованості з метою управління нею.

1.2 Класифікація дебіторської заборгованості для цілей бухгалтерського обліку

Досліджуючи питання заборгованості, необхідно звернути увагу на велику кількість її видів. А тому варто окремо розглянути питання її класифікації заборгованості.

На нашу думку, трактувати класифікацію дебіторської заборгованості варто як групування розрахунків з дебіторами за певною ознакою залежно від мети, для досягнення яких вона проводиться.

Дебіторська заборгованість як об'єкт бухгалтерського обліку викликає

чималий інтерес зі сторони вітчизняних та зарубіжних науковців. Необхідно відзначити, що для ефективного управління заборгованістю, у тому числі і дебіторською, необхідно знати її види, типи операцій та порядок відображення в обліку. Однак питання класифікації дебіторської заборгованості залишається на сьогодні мало вивченим та дослідженим. Потребує окремого розгляду питання її класифікації.

Загальні проблеми класифікації дебіторської заборгованості розглядалися як вітчизняними, так і зарубіжними авторами, зокрема: В. Астаховим, С. Березою, І. Бланком, Т. Бутинець, А. Загороднім, П. Камишановим, Н. Каморджановою, Г. Кірейцевим, Ж.-Б. Коллі, С. Кузнецовою, Н. Малюгою, Н. Ткаченко та іншими науковцями.

Здійснюваний аналіз наукових джерел дозволяє зробити висновок про наявність різних класифікаційних ознак дебіторської заборгованості. Водночас необхідно зазначити, що класифікація дебіторської заборгованості здійснюється обліковцями суто в межах рахунків, передбачених Планом рахунків, або ж лише за однією певною ознакою. У більшості країн світу існують лише загальні правила щодо класифікації дебіторської заборгованості, які є рекомендаційного, а не директивного характеру. Рішення про порядок розташування різних видів дебіторської заборгованості у балансі та ступінь деталізації цих статей приймає саме підприємство, і, відповідно, у різних підприємствах склад та структура дебіторської заборгованості у балансі будуть різними, на відміну від українського балансу, який жорстко регламентує форму надання цієї статті у НП (С)БО 1 [55]. Класифікація дебіторської заборгованості здійснюється з урахуванням наступних її критеріїв: термін погашення та зв'язок з нормальним операційним циклом; об'єкти, за якими виникла дебіторська заборгованість; своєчасність погашення.

За першою ознакою, згідно П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» виділяють: довгострокову дебіторську заборгованість – сума дебіторської заборгованості, яка не виникає у ході нормального операційного циклу та

буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу; поточну дебіторську заборгованість – сума дебіторської заборгованості, яка виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу [66].

Необхідно відзначити, що поточною дебіторською заборгованістю може вважатись така, що відповідає тільки одній її ознаці. Віднесення зобов'язань дебіторів до довгострокових можливе лише за відповідності двом критеріям, а саме: виникнення не в ході нормального операційного циклу та погашення терміном понад дванадцяти місяців з дати балансу.

Виходячи з того, що ці два види розрахунків з дебіторами є відповідно оборотним і необоротним активами, вважаємо за необхідне чітко зазначити про це в П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість». На нашу думку, сьогодення вимагає також висвітлення більш детальної класифікації цієї заборгованості у даному Положенні (Додаток Б).

Слід наголосити, що в Україні такий поділ дебіторської заборгованості обов'язковий. Ми вважаємо, що даний факт обмежує права підприємств. Доцільним було б вітчизняним підприємствам надати такі права, які мають підприємства країн з ринковою економікою. Таким чином здійснюється можливість самостійно приймати рішення про необхідність диференційованого відображення у звітності довгострокової і поточної заборгованостей. З огляду на це цікавою є класифікація дебіторської заборгованості в країнах англо-американської системи обліку, де дебіторська заборгованість класифікується за такими групами:

– рахунки до отримання (вид дебіторської заборгованості, який виникає при продажі товарів за «Відкритим рахунком», без письмового зобов'язання покупця оплатити рахунок);

– векселі до отримання;

– дебіторська заборгованість, не пов'язана із реалізацією.

Думка фахівців з обліку щодо поділу дебіторської заборгованості на довгострокову та поточну є неоднозначною. З точки зору одних – такий

розподіл є важливим інструментом фінансового аналізу, інших – джерелом розкриття інформації про активи і зобов'язання в фінансовій звітності. На наш погляд, доцільно поділяти дебіторську заборгованість у балансі на довгострокову та короткострокову, залежно від терміну погашення, причому і той, і інший її вид повинен бути задекларований наступним чином:

1. Довгострокова дебіторська заборгованість: довгострокова дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги; довгострокові векселі одержані; інша довгострокова дебіторська заборгованість.

2. Короткострокова дебіторська заборгованість: короткострокова дебіторська заборгованість за товари, роботи; короткострокові векселі одержані; інша короткострокова дебіторська заборгованість.

Подібна класифікація статей дебіторської заборгованості у балансі, яка враховує рівень їх ліквідності, є більш корисною для користувачів фінансової звітності з метою оцінки фінансового стану підприємства та надає повнішу інформацію про рівень дебіторської заборгованості та можливість перетворення фінансових зобов'язань на грошові кошти. На відміну від класифікації дебіторської заборгованості, запропонованої стандартами, ми уникнули терміну «поточна», замінивши терміном «короткострокова»; заборгованість за товари, роботи, послуги і відобразили як у складі довгострокової, так і короткострокової дебіторської заборгованості, що точніше з'ясовує і розкриває ліквідність відображеного активу в балансі, а також дозволяє уникнути можливих неправильних висновків користувачами звітності.

Р и с у н о к 1.1 - К л а с и ф і к а ц і я д е б і т о р с ь к о ї
з а б о р г о в а н о с т і в і д п о в і д н о
д о з а к о н о д а в ч о ї б а з и

Джерело: складено автором самостійно.

План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій та Інструкція про його застосування передбачає наступну класифікацію дебіторської заборгованості представлену на рисунку 1.1.

На нашу думку, дана класифікація заборгованості дебіторів гармонійно пов'язується зі структурою Балансу і Звіту про фінансові результати, які регламентуються відповідними національними стандартами бухгалтерського обліку. Однак, варто зазначити, що й далі спостерігається значний розрив та неузгодженість короткострокової та довгострокової дебіторської

заборгованості. Вони подані у першому та третьому класі рахунків.

Розрахунки з дебіторами розглядають окремо за об'єктами (тип господарських операцій), відносно яких вони виникли, а види класифікують в часовому розрізі. В. Ковальов, аналізуючи проблеми класифікації розрахунків з дебіторами, пропонує диференціювати її за наступними термінами: 0-30 днів; 31-60 днів; 61-90 днів; 91-120 днів; понад 120 днів. На наш погляд, при розгляді дебіторської заборгованості залежно від часових проміжків прив'язку необхідно робити до 30 днів (рисунок 1.2).

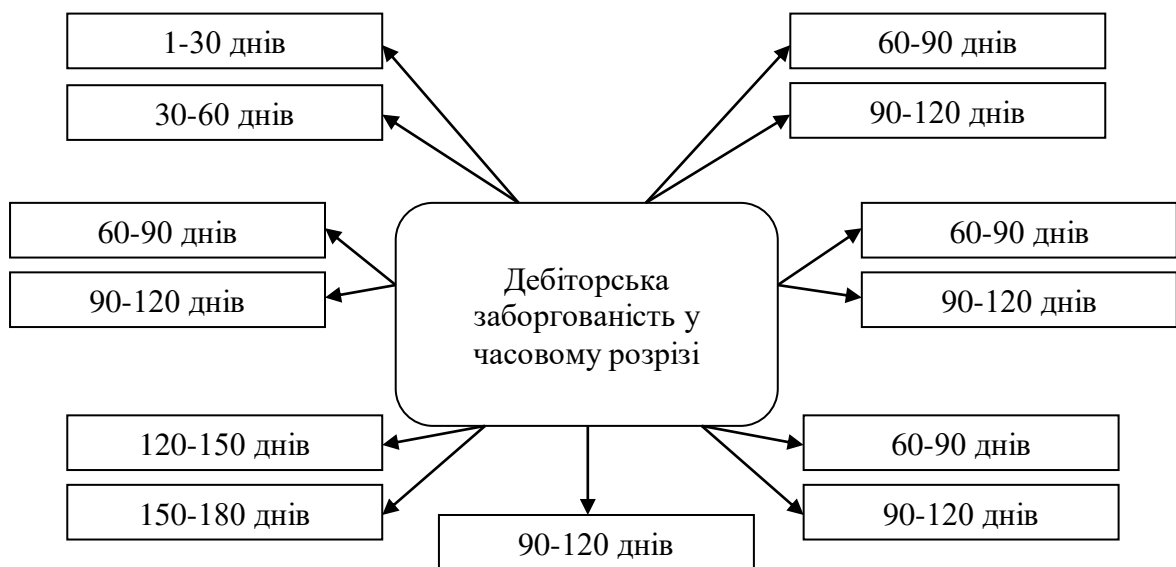

Рисунок 1.2 – Групування дебіторської заборгованості в часовому розрізі

Джерело: складено автором самостійно.

Г. Нашкерська частково поділяє цю думку і пропонує деякі відмінні характеристики IV і V часових проміжків, тобто - 91-365 днів та понад 365 днів відповідно [56; 33]. Вважаємо, що цей поділ є більш загальним, оскільки в даному випадку до цих груп можуть включати

як поточні (короткострокові) заборгованості, так і довгострокові. Тому пропонується за реальним строком погашення дебіторську заборгованість поділяти на термінову, прострочену та відстрочену, що у обліку знаходить відображення на відповідних аналітичних рахунках, де контролюється термін виконання договорів. Залежно від своєчасності погашення дебіторська заборгованість поділяється на дебіторську заборгованість, термін оплати якої не настав (нормальна або строкова) та дебіторську заборгованість, не сплачену в термін (прострочена), у тому числі сумнівна та безнадійна дебіторська заборгованість.

Рисунок 1.3 – Групування розрахунків з дебіторами залежно від об'єктів

Джерело: складено автором самостійно.

Класифікація дебіторської заборгованості за термінами погашення використовується насамперед під час обчислення резерву сумнівних боргів.

Найважливішим критерієм класифікації дебіторської заборгованості є

об'єкти, щодо яких виникають зобов'язання (рис. 1.3).

Використовуючи дану класифікацію ми пропонуємо, проводити розподіл дебіторської заборгованості за трьома особливими видами:

1. Відстрочені податкові активи – сума податку на прибуток, що підлягає відшкодуванню у наступних періодах та виникає, коли обліковий прибуток менший за податковий. Вони відображаються у балансі у складі довгострокової дебіторської заборгованості. Відстрочені податкові активи слід визнавати за довгостроковий актив, бо погашення (зарахування) цієї заборгованості відбувається після дванадцяти місяців з дати балансу.

2. Витрати майбутніх періодів – витрати, які здійснені у звітному періоді, але будуть визнані витратами у Звіті про фінансові результати у майбутніх звітних періодах згідно з принципом відповідності доходів і витрат. Такі витрати тимчасово відображаються в окремому розділі балансу. До них можна зарахувати витрати, пов'язані з підготовчими до виробництва роботами в сезонних галузях промисловості; з освоєнням нових виробництв і агрегатів; сплачені авансом орендні платежі; оплата страхових полісів, передплатою на періодичні та довідкові видання [74].

Витрати майбутніх періодів відокремлюються від довгострокової та поточної заборгованості, оскільки є:

а) отриманими від підприємства платежами у ході нормального операційного циклу (що відповідає визнанню поточних активів);

б) заборгованість дебіторів, яка буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу (що відповідає визнанню довгострокових активів) [87].

У даному випадку виникає суперечність щодо приналежності даного виду активів до довгострокових чи короткострокових.

3. Розрахунки з бартерних операцій. П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» передбачено, що дебіторська заборгованість – це сума заборгованості дебіторів на певну дату. А дебітори – це юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми

грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів. Тим самим визнано, що вимога (претензія) може виникати та внаслідок передання необоротних або оборотних матеріальних активів у обмін на матеріальні ресурси, надані послуги або виконані роботи у результаті бартерних операцій. Ця особливість вимагає виокремлення у складі дебіторської заборгованості тієї частини, яка припадає на необоротні та оборотні активи за бартерними операціями [89]. Даний момент не регламентується законодавством та потребує детального вивчення.

За бартерного обміну підприємство, з одного боку, має відображати реалізацію товарно-матеріальних цінностей, а з іншого – процес їх придбання (минаючі грошові розрахунки). Днем здійснення обігу вважають день передання за бартером матеріальних цінностей покупцеві.

У бухгалтерському обліку за бартерного обміну вартість товарів у порядку бартерних операцій відображають за дебетом рахунка 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» і кредитом рахунка 702 «Дохід від реалізації товарів».

Ми вважаємо за доцільне, загальну класифікаційну схему дебіторської заборгованості доповнити таким видом дебіторська заборгованість як розрахунки по договорах міни (бартеру), та пропонуємо присвоїти їй субрахунки 364 «Розрахунки по договорах міни з вітчизняними покупцями» і 365 «Розрахунки по договорах міни з іноземними покупцями». Введення таких рахунків дасть можливість відображати у бухгалтерському обліку інформацію про товарообмінні (бартерні) операції з покупцями та замовниками за відвантаженою продукцією, товари, виконані роботи та надані послуги відповідно до укладених договорів.

Отже аналіз економічної літератури показав, що існує широкий спектр видів дебіторської заборгованості. Розроблена нами класифікація дебіторської заборгованості розкриває економічну природу різних видів дебіторської заборгованості та відповідає структурі бухгалтерського балансу. Викладені погляди, рекомендації та окремі прийоми класифікації

заборгованості можна використовувати як для складання фінансової звітності, так і для управлінських рішень щодо антикризового регулювання розрахунків з дебіторами.

1.3 Особливості визнання і оцінки дебіторської заборгованості на сільськогосподарських підприємствах

Майже кожне підприємство, організація, юридична особа продають іншим підприємствам, фізичним особам товари (роботи, послуги). Відповідно, останні за придбані товари (роботи, послуги) мають надати продавцеві компенсацію – коштами чи іншими активами. Якщо продаж і отримання компенсації відбуваються одночасно, в обліку підприємства-продавця не відображається заборгованість покупців.

Якщо ж товари (роботи, послуги) спершу надають, а оплачувати їх планується пізніше, в бухгалтерському обліку підприємства-продавця слід відобразити заборгованість покупців. Така заборгованість називається дебіторською, а покупці, які заборгували, дебіторами. Розглянемо особливості бухгалтерського обліку такої заборгованості.

Існування дебіторської заборгованості на підприємстві є об'єктивним явищем, яке, однак, не можна оцінювати однозначно – як позитивний чи негативний результат діяльності. Значущим фактом є те, що достовірна оцінка дебіторської заборгованості суттєво впливає на правильне відображення інформації в облікових регістрах та звітності, що в подальшому використовується користувачами інформації для прийняття управлінських рішень. Причому домінуюче значення відіграє принцип обачності, який передбачає застосування в бухгалтерському обліку різних методів оцінки дебіторської заборгованості, які запобігають завищенню оцінки активів.

Особливого значення цей фактор набуває в умовах реформування системи бухгалтерського обліку нашої країни до міжнародних стандартів.

Методологічні засади формування інформації про дебіторську заборгованість у бухгалтерському обліку відображені в Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість». Згідно з яким, дебіторська заборгованість – це сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату.

Дебіторами можуть бути юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій повинні підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів [66]. У свою чергу, у МСФЗ немає спеціального стандарту, присвяченого дебіторській заборгованості, однак можна керуватися МСФЗ 1 «Подання фінансових звітів», МСФЗ 32 «Фінансові інструменти: розкриття та подання» та МСФЗ 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка».

Перш ніж перейти до оцінки тієї або іншої дебіторської заборгованості, необхідно зазначити, що дебіторська заборгованість ділиться на:

- поточну дебіторську заборгованість - сума заборгованості, що виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу;
- довгострокову дебіторську заборгованість – сума заборгованості, що не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу.

Необхідно зазначити, що під датою балансу мається на увазі не дата балансу, що подається разом з іншою щоквартальною або річною фінансовою звітністю підприємства, а дата балансу, який складається підприємством щомісяця.

Іншими словами, короткостроковою вважається заборгованість, що повинна бути погашена протягом найближчих дванадцяти місяців, наступних за місяцем виникнення такої заборгованості.

Причому із часом статус заборгованості може змінитися. Наприклад,

поточна заборгованість має бути переведена в довгострокову, якщо по цій заборгованості відстрочена дата погашення та в зв'язку із цим вона настає після закінчення строку, що перевищує дванадцять місяців з дати балансу.

За довгостроковою заборгованістю з часом відбувається природний процес переходу в короткострокову, оскільки рано чи пізно строк погашення такої заборгованості (у повному обсязі або частково) стає менше дванадцяти місяців з дати балансу.

В бухгалтерському обліку, як правило, таке переведення дебіторської заборгованості з довгострокової в короткострокову або навпаки не відображається, оскільки дебіторська заборгованість відображається на рахунках Плану рахунків за її видами, а не за строками погашення.

Система оцінювання в обліку дебіторської заборгованості, розглядається в низці наукових робіт провідних вчених: Я.В. Соколова, Ф.Ф. Бутинця, Н.М. Малюги, В.М. Костюченко, С.Ф. Голова, І.Ю. Кравченко, Г.А. Ямборко, Л.І. Кулікової, С.Л. Берези, І. Власової, Г. Нашкерської та ін.

Одну з перших класифікацій видів оцінок розробив у 1901 р. Л.І. Гомберг [77], що пропонував виділяти такі види оцінок:

- первісна;
- ринкова;
- відновлювальна;
- номінальна;
- експертна (страхова, заставна);
- прометогія – для пам'яті (номінальна оцінка без юридичного та економічного змісту);
- залишкова (економічна, фінансова);
- правова.

Заслуговує на увагу розподіл концепцій оцінок на економічну, юридичну та бухгалтерську, що був здійснений Л.І. Куліковим [41].

Дотримуємося думки, що, дійсно, для обґрунтування необхідності

застосування тих чи інших видів оцінки необхідно виходити з цілей та результатів, які бажають отримати користувачі інформації.

Погоджуючись з думкою О. М. Білоус [7], для оцінки дебіторської заборгованості на підприємствах АПК пропонуємо застосовувати такі види оцінки:

1) дисконтована вартість майбутніх платежів, що очікуються для погашення цієї заборгованості. Оцінка за дисконтованою вартістю майбутніх платежів застосовується орендодавцями для відображення платежів за договорами фінансової оренди. Інакше кажучи, сума таких платежів повинна відображатися в сумі чистих інвестицій в оренду, що дорівнює загальній сумі мінімальних орендних платежів і негарантованої ліквідаційної вартості за вирахуванням незаробленого фінансового доходу. У міжнародній практиці широко застосовується така оцінка.

2) чиста реалізаційна вартість. Чиста реалізаційна вартість дебіторської заборгованості – це сума поточної дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги з вирахуванням резерву сумнівних боргів. За чистою реалізаційною вартістю поточна дебіторська заборгованість включається до підсумку балансу. Оцінка за чистою реалізаційною вартістю застосовується для поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи і послуги, значення цієї оцінки полягає в наступному. Підприємство, відвантажуючи продукцію або товари, виконуючи роботи або надаючи послуги, не завжди отримує оплату від покупців і замовників негайно. Воно змушене йти на певний ризик для того, щоб збільшити обсяг своєї реалізації в умовах конкуренції. По суті, підприємство надає своїм покупцям комерційний кредит. У таких умовах завжди залишається ймовірність того, що оплата від покупця не надійде. У той же час відповідно до принципу нарахування в момент відвантаження товарів (продукції), виконання робіт або надання послуг підприємство повинне визнати дохід від їх реалізації. У дохід включаються також борги, що, імовірно, ніколи не будуть оплачені. Це призводить до того, що реальний дохід, який отримає

підприємство в майбутньому, необґрунтовано завищується на суму зазначених боргів. Тому при визнанні доходу від реалізації його необхідно зменшити на суму сумнівних боргів. Цього вимагає і принцип обачності, згідно з яким не можна завищувати доходи. Для оцінки суми сумнівних боргів існує спеціальна методика, відповідно до якої підприємство формує резерв сумнівних боргів. Таким чином, поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи і послуги в момент визнання її активом збільшує дохід від реалізації та оцінюється за первинною вартістю. Але на дату балансу її сума повинна бути зменшена на величину резерву сумнівних боргів. До підсумку балансу заборгованість включається за чистою реалізаційною вартістю, що являє собою різницю між первісною вартістю поточної дебіторської заборгованості і сумою резерву сумнівних боргів.

3) первісна вартість. Оцінка за первісною вартістю застосовується для всіх видів довгострокової і поточної дебіторської заборгованості, які не є заборгованістю за продукцію, товари, роботи чи послуги, або очікуваними платежами за договорами фінансової оренди. Для цих видів заборгованості резерв сумнівних боргів не створюється [56].

Відмінності в підходах до оцінки, визнання і розкриття інформації про дебіторську заборгованість у бухгалтерській звітності відповідно до МСБО і національних стандартів узагальнено у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 – Оцінка дебіторської заборгованості у вітчизняній та зарубіжній системі ведення обліку

Оцінка поточної дебіторської заборгованості				
Вітчизняний досвід		Закордонний досвід		
1	2	3	4	5
На дату виникнення	На дату складання балансу	На дату виникнення	На дату складання балансу	На дату погашення

Продовження таблиці 1.2

1	2	3	4	5
за первісною	- за первісною вартістю	Валовий метод		
		за сумою	за сумою,	з урахуванням знижки (за

вартістю	- за чистою вартістю реалізації (сума поточної дебіторської заборгованості мінус резерв сумнівних боргів)	виставленого рахунку	скоригованою на знижку	умови оплати в період дії знижки)	
		Чистий метод			
		за сумою зменшеною на величину знижки	за сумою, скоригованою на знижку	- з урахуванням знижки - знижка, не отримана покупцем, трактується як «штраф»	

Джерело: складено автором самостійно.

Відповідно до МСФЗ при первісному визнанні дебіторська заборгованість оцінюється за справедливою вартістю, включаючи витрати зі здійснення угоди, які безпосередньо пов'язані з придбанням або випуском фінансового активу. Виходячи з норм П(С)БО, при первинному визнанні дебіторська заборгованість оцінюється за первісною вартістю [82]. Після первісного визнання дебіторська заборгованість, що розглядається як фінансовий інструмент, відповідно до МСФЗ оцінюється за вартістю, яка амортизується із застосуванням методу ефективної ставки відсотка. При цьому під амортизаційною розуміється вартість фінансового активу, яка була визначена при його первинному визнанні, за вирахуванням вартості його погашення, суми накопиченої амортизації, нарахованій з різниці між первісною вартістю і вартістю на момент погашення.

Проаналізувавши національні та міжнародні стандарти обліку, слід зазначити, що головними відмінностями обліку дебіторської заборгованості є відображення реалізації продукції (робіт, послуг) і дебіторської заборгованості в повній сумі, оцінка дебіторської заборгованості відповідно з достовірністю її стягнення та розкриття інформації про операції між взаємозалежними сторонами. Виходячи з положень П(С)БО, дебіторська заборгованість за товари (роботи, послуги) на дату балансу оцінюється за чистою реалізаційною вартістю, а дебіторська заборгованість, що є фінансовим активом, оцінюється за амортизованою вартістю [66]. Необхідно відзначити, що вимоги за МСФЗ та за П(С)БО при оцінці дебіторської

заборгованості на дату балансу направлені на дотримання принципу обачності (консерватизму), згідно з яким величина активів не повинна бути завищена, а величина зобов'язань занижена. Для реалізації цього принципу фінансові активи також переважно оцінюються за справедливою вартістю. Щодо припинення визнання дебіторської заборгованості існують різні підходи, зазвичай, це погашення шляхом перерахування грошових коштів на рахунок дебітора [82]. Таким чином, можна зробити висновок, що при відображенні дебіторської заборгованості відповідно до вимог П(С)БО та МСФЗ існують як спільні риси, так і відмінності. При зовнішньоекономічній адаптації вітчизняним підприємствам для уникнення подвійної роботи при складанні та поданні фінансової звітності необхідно розробляти її відповідно до норм МСФЗ.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ»

2.1 Організаційно-економічна характеристика підприємства

Базою дослідження в кваліфікаційній роботі виступає підприємство ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ» (код ЄДРПОУ 40642246). ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ» сільськогосподарське підприємство створене у 2016 році та розташоване за адресою Запорізька область, Запорізький район, село Августинівка, вул. Миру.

Основним видом діяльності є вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур (КВЕД 01.11). Додатковими видами діяльності ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ» згідно КВЕД є вирощування інших однорічних і дворічних культур (КВЕД 01.19), допоміжна діяльність у рослинництві (КВЕД 01.61), післяурожайна діяльність (КВЕД 01.63) та оптова торгівля зерном, необробленим тютюном, насінням і кормами для тварин (КВЕД 46.21).

Фактична потужність виробництва зернових та технічних культур 5500 т/рік. Підприємство вирощує такі культури як озима пшениця, озимий ячмінь, кукурудза, ріпак, соняшник, гірчиця, жито, горох, соя та інші.

Близько 80% продукції реалізується великим зернотрейдером таким як ТОВ СП «Нібулон», ТОВ «ОПТИМУСАГРОТРЕЙД», решта реалізується більш дрібним підприємствам та використовується власним господарством у якості насінневого матеріалу.

Товариство з обмеженою відповідальністю «СІДЖ ЕНЕРЖИ» успішно здійснює свою діяльність, про що свідчать показники, що наведені у фінансовій звітності підприємства (додаток В).

Огляд головних економічних характеристик функціонування ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ» наведено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Основні економічні показники ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ»

Показники	Одиниці виміру	Роки			Відношення 2022 р. до 2020 р.	
		2020	2021	2022	+/-	%
	1	2	3	4	5	6
Сільськогосподарські угіддя	га	1531	1575	1645	114	107
Середньооблікова чисельність працівників, чол.	чол.	19	19	19	-	-
Валова продукція	тис. грн.	25205,1	30079,6	32390,0	7184,9	129
Вартість основних засобів	тис. грн.	20292,7	16174,3	36081,5	15788,8	178
Оборотні активи	тис. грн.	19427,0	36818,5	44882,8	25455,8	збіл. у 2 рази
Власний капітал	тис. грн.	40897,4	50640,5	58496,7	17599,3	143
Зобов'язання	тис. грн.	4852,4	3066,1	5693,8	841,4	117
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів), робіт, послуг	тис. грн.	28125,4	29319,0	35346,0	7220,6	126
Собівартість реалізованої продукції	тис. грн.	25267,8	20247,8	25724,5	456,7	102
Інші операційні доходи	тис. грн.	8,2	372,8	662,5	654,3	x
Операційні витрати	тис. грн.	988,5	941,5	1508,2	519,7	153
Чистий прибуток	тис. грн.	2131,5	9694,5	7455,8	5324,3	збіл. у 3,5 рази
Рентабельність	%	7,6	33,1	21,1	13,5	x

Джерело: складено автором самостійно.

Аналізуючи інформацію, надану керівництвом підприємства треба відмітити, що статутний капітал ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ» протягом періоду, що аналізується, залишався незмінним.

Розмір власного капіталу кожного року зростає: в 2022 році сума збільшилася на 43,0% порівняно із 2020 роком та на 15,5% в порівнянні з 2021 роком. Це відбувається в першу чергу за рахунок зростання суми нерозподіленого прибутку.

Середньорічна вартість основних засобів зростає. Так у 2022 році вона зросла на 78,0% або на 15788,8 тис. грн. у порівнянні з 2020 роком. Це також

є позитивним показником, так як свідчить про постійне оновлення основних засобів.

Середньорічна вартість оборотних активів у 2022 році зросла більше ніж у 2 рази у порівнянні з 2020 роком. При цьому середньорічна вартість запасів у 2022 році зросла на 29,7% у порівнянні з попереднім роком. Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи та послуги також у 2021 році зросла на 23,5% в порівнянні з 2020 роком, але у 2022 році у порівнянні з 2021 роком зменшилась на 13,3%.

Середньооблікова чисельність працівників на протязі досліджуваного періоду залишалася стабільною, що свідчить до досить вдало підібраний кадровий склад підприємства. Але при цьому витрати на оплату праці постійно зростають: у 2022 році оплата праці зросла на 12,7% у порівнянні з 2020 роком та на 2,7% порівняно з 2021 роком.

Чистий дохід від реалізації продукції зростає з кожним роком. У 2021 році його показник зріс на 4,2% у порівнянні з 2020 роком, а у 2022 році він зріс на 25,7% порівняно з 2020 та на 17,1% з 2021 роком.

Чистий прибуток ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ» у 2021 році значно зріс у порівнянні з 2020 роком (у 4,5 рази), проте у 2022 році показник зменшився на 23,1% проти 2021. Це пояснюється складними економічними умовами під час воєнних дій на території України. Рентабельність порівняно з 2020 роком збільшилась з 7,6 до 33,1 у 2021 році, але відповідно зменшилась у порівнянні з 2021 роком до показника 21,1.

Проаналізуємо показники ліквідності та платоспроможності ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ» (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Основні економічні показники ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ»

Показники	2021	2022	Темп приросту, %
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,0001	0,6346	значно більше
Коефіцієнт швидкої ліквідності	2,7553	1,3891	-0,4958
Коефіцієнт загальної ліквідності (покриття)	12,0083	7,8828	-0,3435

Джерело: складено автором самостійно.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності – фінансовий коефіцієнт, що дорівнює відношенню грошових коштів та короткострокових фінансових вкладень до короткострокових зобов'язань (поточних пасивів).

Коефіцієнт абсолютної ліквідності характеризує здатність підприємства негайно погасити свою короткострокову заборгованість. Він має особливий інтерес для постачальників. Достатнім рівнем цього коефіцієнта вважається значення 0,2. На основі аналізу таблиці 2.2 можна зазначити, що коефіцієнт абсолютної ліквідності підприємства близький до нуля, але значно зріс у 2022 році.

Коефіцієнт швидкої (термінової, критичної) ліквідності – фінансовий коефіцієнт, що дорівнює відношенню високоліквідних поточних активів до короткострокових зобов'язань (поточних пасивів). Цей коефіцієнт ще іноді називають коефіцієнтом «лакмусового папірця».

Коефіцієнт швидкої ліквідності визначається ставленням найбільш ліквідних активів (сума грошових коштів, високоліквідних цінних паперів та короткострокової дебіторської заборгованості) до короткострокових зобов'язань підприємства. Джерелом даних служить бухгалтерський баланс підприємства аналогічно, як поточної ліквідності, але у складі активів не враховуються матеріально-виробничі запаси, оскільки за їх вимушеної реалізації, збитки будуть максимальними серед усіх оборотних засобів.

Коефіцієнт швидкої ліквідності характеризує очікувану ліквідність підприємства період, рівний середньої тривалості одного обороту дебіторську заборгованість. Цей коефіцієнт використовується кредиторами і потенційними інвесторами в оцінці ступеня ліквідності підприємства. Він доповнює показник поточної ліквідності, тобто. дає уявлення про якісний склад джерел покриття поточних зобов'язань.

Теоретично оптимальним рівнем коефіцієнта швидкої ліквідності є значення 1. Однак на практиці у багатьох сферах діяльності він набагато нижчий. Значення, що перевищують 1, свідчать про низький фінансовий ризик та хороші потенційні можливості для залучення додаткових

фінансових коштів. Як видно з таблиці 2.2 коефіцієнт швидкої ліквідності ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ» у 2021 році 2,76, а у 2022 – 1,39. Незважаючи на зниження показника, його значення знаходиться у межах вище одиниці і є позитивним показником діяльності підприємства.

Коефіцієнт поточної (загальної) ліквідності (коефіцієнт покриття) – фінансовий коефіцієнт, що розраховується як відношення загальної суми оборотних активів до найбільш термінових зобов'язань. Це найбільш загальний показник ліквідності, що часто використовується.

Коефіцієнт поточної ліквідності характеризує забезпеченість підприємства обіговими коштами, стабільність його фінансового становища ; показує, якою мірою підприємство може виконати короткострокові зобов'язання за рахунок поточних активів. Він дає загальну оцінку ліквідності активів, показуючи, яка сума поточних активів підприємства припадає на одну гривню поточних зобов'язань. Якщо поточні активи перевищують за величиною поточні зобов'язання, підприємство може розглядатися як таке, що успішно функціонує. У 2021 році коефіцієнт покриття ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ» склав 12,01, а у 2022 році – 7,88. Зниження показника відбулося за рахунок збільшення поточних зобов'язань підприємства. Високий коефіцієнт поточної ліквідності пов'язаний із великими виробничими запасами та завантаженістю готової продукції на складах. Таке рішення прийняте керівництвом підприємства в очікуванні більш вигідної ринкової ціни на сільськогосподарську продукцію.

Крім того, на нашу думку слід застосувати методику SWOT-аналізу ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ» (табл. 2.3) для того, щоб краще розібратися із діяльністю цього підприємства.

У ряді підходів структурована інформація в кожному з напрямків – впливи, слабкості, можливості, загрози – оцінюється кількісними величинами, на основі яких за допомогою функцій корисності обчислюється потенціал досліджуваного об'єкта по кожному напрямку (підхід, що розвивається в рамках Conjoint-аналізу).

З появою SWOT-моделі аналітики отримали інструмент для своєї інтелектуальної роботи. Відому, але розрізнену й безсистемну інформацію про стан справ у фірмі й конкуренте оточення SWOT-аналіз дозволив сформулювати аналітикам у вигляді логічно погодженої схеми взаємодії впливів, слабкостей, можливостей і погроз.

Таблиця 2.3 – SWOT-аналіз діяльності ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ» у 2022 році

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ol style="list-style-type: none"> 1. Достовірний аналіз ринку. 2. Стабільне сприятливе фінансове становище. 3. Впровадження і застосування новинок. 4. Кваліфікований персонал. 5. Чітко сформульована стратегія подальшого розвитку бізнесу. 6. Залучення наукового підходу для дослідження галузі. 7. Стратегія підвищення кваліфікації персоналу. 8. Стратегія збільшення та масштабування виробництва. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Основний збут продукції відбувається через великі зернотрейдери, які більш схильні до негативних наслідків кризових явищ і в меншій мірі здатні адаптуватися до нових умов ринку.
Можливості	Загрози
<ol style="list-style-type: none"> 1. Розширення асортименту вирощуваної продукції. 2. Зниження торговельних бар'єрів у виході на зовнішні ринки, що спостерігається в світлі світової інтеграції та глобалізації. 3. Удосконалення технологій виробництва. 4. Вихід на закордонний торговельний ринок за рахунок виробництва еко-продукції. 5. Розширення зеленого фонду (основного ресурсу підприємства) за рахунок довіри орендодавців та високого іміджу підприємства. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Послаблення зростання ринку, обумовлене військовими діями. 2. Негативні зрушення в курсах валют. 3. Нестабільність зовнішніх умов бізнесу. 4. Загроза втрати майна та продукції через форс мажорні обставини.

Джерело: складено автором самостійно.

Традиційний метод SWOT-аналізу дозволяє провести детальне дослідження зовнішнього й внутрішнього середовища. Результатом раціонального SWOT-аналізу, спрямованого на формування загального

інформаційного потенціалу, повинні з'явитися ефективні рішення, що стосуються відповідної реакції (впливу) суб'єкта (слабкої, середньої й сильної) відповідно до сигналу (слабкому, середньому або сильному) зовнішнього середовища.

Відмінна риса розглянутого підходу до проведення SWOT-аналізу на підприємстві полягає у такому:

Його побудова базується на методології системно-цільового підходу, де основна увага акцентується на вимірюванні параметрів зовнішнього й внутрішнього середовища в просторі, у часі й з урахуванням інформаційного потенціалу.

Проведення структуризації факторів зовнішнього й внутрішнього середовища, що є універсальними для будь-якого підприємства.

Здійснення синтезу факторів зовнішнього й внутрішнього середовища, що далі, в перспективі, відобразиться у системі рішень.

Сильні сторони підприємства покликані забезпечити його прискорене просування до досягнення стратегічних цілей, у той час як його «слабості» викликають гальмування. Тут також природно враховувати можливості й загрози зовнішнього середовища, без яких неможливо вірно визначити сценарії розвитку організації.

Чинність – це властивість організаційної системи, що за умови синтезу з можливостями зовнішнього середовища забезпечує прискорене просування системи до досягнення стратегічних цілей. Особливий інтерес при цьому представляє утворення «спіралі розвитку» – траєкторії, що формується внаслідок «накладення» (синтезу) сильних сторін організаційної системи на сприятливі можливості зовнішнього середовища (з урахуванням слабких сторін організаційної системи й погроз зовнішнього середовища).

Слабкість – негативна властивість організації, що визначає її гальмування в процесі руху до досягнення стратегічних цілей. Гальмування стає істотним при злитті (синтезі) основних слабкостей організаційної системи

з істотними погрозами зовнішнього середовища. При цьому також не можна ігнорувати сильні сторони підприємства й можливості зовнішнього середовища. Так формується варіант песимістичного сценарію розвитку організації. Такий сценарій може трансформуватися в «спіраль краху», якщо має місце тенденція («ефект доміно») до ослаблення можливостей і сильних сторін, з одного боку, і посиленню погроз зовнішнього середовища в сполученні з наростанням слабких сторін організації.

Можливості – це тенденції або події в зовнішньому середовищі, при правильній відповідній реакції на які організація домагається істотного просування до поставлених стратегічних цілей.

Загрози – це тенденції або події в зовнішньому середовищі, які за відсутності відповідної реакції організації спричиняють значне погіршення стану організації на шляху до виконання своїх планів.

Таким чином, в цілому компанія ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ» ефективно функціонує протягом періоду, що аналізувався. Показники ліквідності та платоспроможності мають позитивне значення. Це означає можливість суб'єкта погасити свої зобов'язання за рахунок власних оборотних активів. Показники ділової активності ведуть себе по-різному, проте їх зростання чи падіння позитивно відображається на функціонуванні установи.

2.2 Організація та методика ведення обліку дебіторської заборгованості на підприємстві

Функціонування кожного господарюючого суб'єкта направлена на задоволення потреб громадян, що досягається придбанням та реалізацією потрібних цінностей. В сьогоденних умовах такі операції проводяться на умовах попередньої чи післяплати. Проте утворення дебіторської заборгованості часто пов'язане із процесами купівлі товарів, робіт, послуг

при умові авансової оплати чи їх реалізації із наступною оплатою.

Реалізація виробів або послуг на умовах послідувочої оплати вимагає особливо ретельної уваги до організації бухгалтерського обліку таких операцій, а точніше контроль стану і вчасності одержання грошових коштів в рахунок покриття дебіторської заборгованості в системі менеджменту компанії.

В сьогоденних умовах в Україні багато суб'єктів господарювання перебувають у скрутному становищі, маючи досить велику проблему не платежів. Однією із основних умов підтримки потрібного ступеня ліквідності та платоспроможності компаній, які працюють на ринку, виступає ефективний менеджмент дебіторської заборгованості.

Сучасні умови ведення бізнесу потребують вирішення цілого списку облікових проблем. Зокрема, таких як «теоретичні та методичні аспекти класифікації і висвітлення заборгованості у системі рахунків бухгалтерського обліку, визначення заборгованості та бухгалтерського до Порядку; як складової частини бухгалтерський поняття обліку простроченої і безнадійної дебіторської фінансування. аналіз заборгованості та автоматизація взаєморозрахунків» [39].

Методика обліку дебіторської заборгованості наведена на рисунку 2.1.

В ході відображення дебіторської заборгованості на рахунках бухгалтерського обліку компанії необхідно зважати на той факт, що перелік рахунків в Плані рахунків не є вичерпним.

Впровадження додаткових субрахунків господарюючий суб'єкт може здійснювати самостійно, зважаючи на потреби управління, контролю і аналізу дебіторської заборгованості, при цьому зберігаючи коди (номери) субрахунків Плану рахунків.

Особливої уваги заслуговує порядок відображення в обліку процедури списання простроченої дебіторської заборгованості, так як існує прямий взаємозв'язок між списанням такої заборгованості та утворенням бази, що підлягає оподаткуванню податком на прибуток.

Вірне та своєчасне списання дебіторської заборгованості широко впливає на формування фінансових результатів функціонування установ.

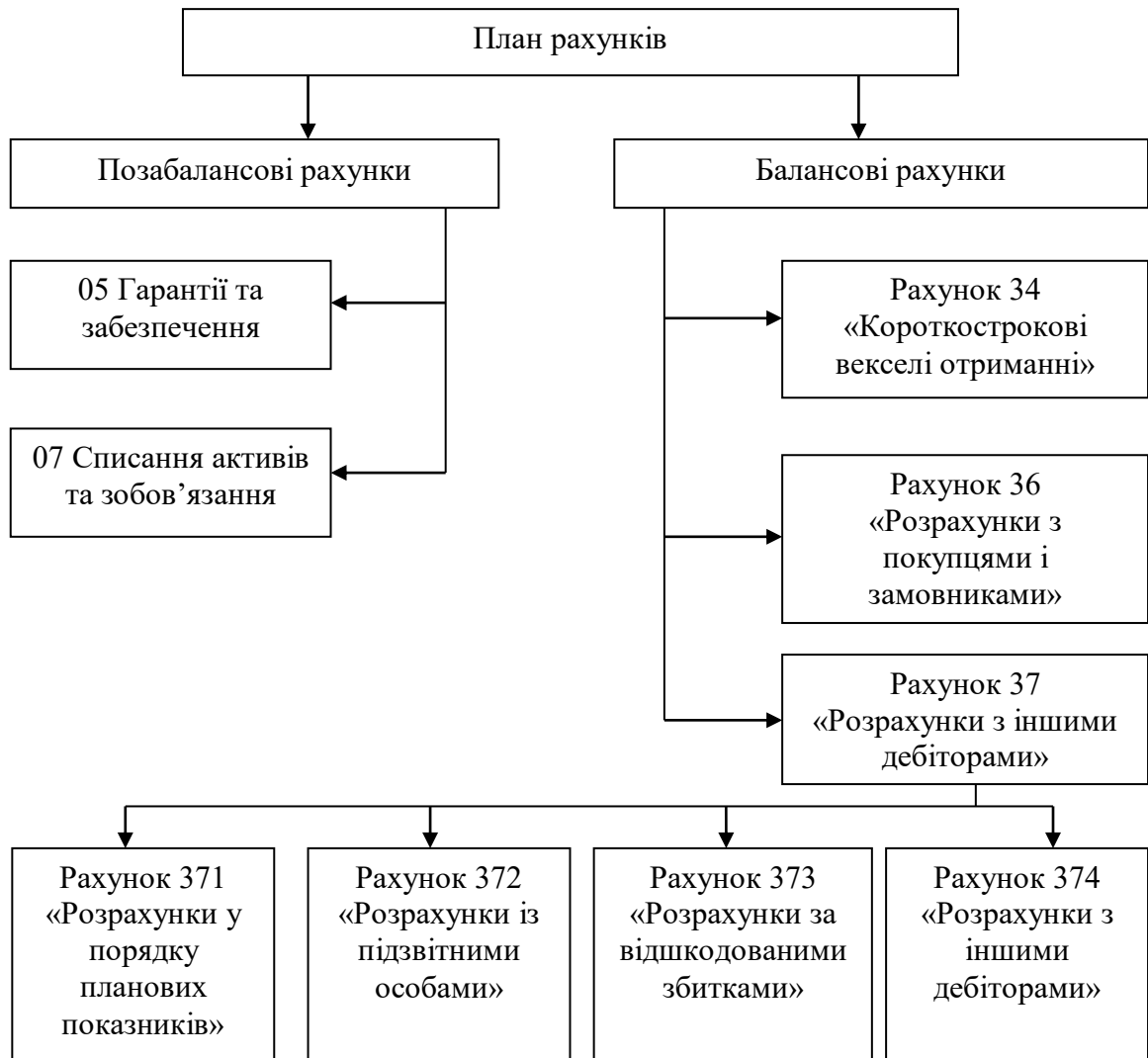

Рисунок 2.1 Методика обліку дебіторської заборгованості

Джерело: складено автором самостійно.

Проаналізувавши літературні джерела слід виокремити окремі суттєві проблеми обліку дебіторської заборгованості (табл. 2.4):

- «проблема організації бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості та її місце в обліковій політиці;
- проблема реальної оцінки дебіторської заборгованості;
- проблема формування та обліку резерву сумнівних боргів;

- проблема відображення дебіторської заборгованості на рахунках бухгалтерського обліку;
- проблема проведення аналізу розрахунків з покупцями та замовниками при наявних методиках» [40].

Таблиця 2.4 – Рахунки для обліку дебіторської заборгованості

Рахунок	Призначення
18 «Довгострокова дебіторська заборгованість за необоротні активи»	«Облік дебіторської заборгованості фізичних та юридичних осіб, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після 12 місяців здати балансу»
34 «Короткострокові векселі одержані»	«Облік заборгованості покупців, замовників та інших дебіторів за відвантаженою продукцією (товари), виконані роботи, надані послуги та за іншими операціями, яка забезпечена векселями»
36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»	«Облік розрахунків з покупцями та замовниками за відвантаженою продукцією, товари, виконані роботи й послуги. Крім заборгованості, яка забезпечена векселем, а також узагальнення інформації про розрахунки з учасниками ПФГ»
37 «Розрахунки з річними дебіторами»	«Облік розрахунків за поточною дебіторською заборгованістю з різними дебіторами за авансами виданими, за претензіями, за відшкодуванням завданих збитків тощо»
38 «Резерв сумнівних боргів»	«Облік резервів за сумнівною дебіторською заборгованістю, щодо якої є ризик неповернення»

Джерело: складено автором самостійно.

На основі ознайомлення з дослідженнями щодо порядку організації бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості в ході керування установою можна зробити висновки стосовно їх змісту в структурі оборотних активів і грошових коштів [48].

У Наказі «Про облікову політику» ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ» зазначено, що «дебіторська заборгованість торговельна дебіторська заборгованість та інша дебіторська заборгованість з фіксованими платежами, або платежами, які можна визначити, які не мають котирування на активному ринку, класифікуються як фінансовий актив категорії «позики та дебіторська

заборгованість». Дебіторська заборгованість утримується для отримання платежів від дебіторів, а отже, утримується до погашення, як і вимагається для обліку за амортизованою вартістю.

Критерій договірних грошових потоків покликаний запобігти обліку за амортизованою вартістю більш складних фінансових інструментів, які містять характеристики, які не притаманні простим борговим інструментам і які наражають Товариство на ризики, відмінні від лише простих відсоткових ставок та кредитного ризику» [49].

Для торговельної дебіторської заборгованості Товариство використовує параграф Б5.5.35 стандарту МСФЗ 9, який передбачає «спрощений підхід і дозволяє використання матриці резервування (provision matrix), за якою резерви на покриття збитків розраховуються щодо дебіторської заборгованості, суми якої розподіляються за різними строками утворення заборгованості та прострочення платежів. При цьому коефіцієнти дефолту і, відповідно, резерв під збитки як відсоток від залишку заборгованості зростають у міру збільшення періоду прострочення платежів» [50]. Вихідними даними для матриць резервування Товариство використовує історичні дані щодо прострочення платежів та списання безнадійної заборгованості. Розрахунку відсотків резервування в матрицях, залежить від наявності та якості історичних даних. Методи, що використовує Товариство, включають:

- аналіз в розрізі окремих балансів. Цей підхід відслідковує динаміку погашення кожного окремого балансу дебіторської заборгованості, як правило, в розрізі окремих інвойсів, а потім усереднює отриману статистику неплатежів;

- вінтажний аналіз, який відслідковує історію прострочення та списання дебіторської заборгованості, що виникла від продажів за певний період. Застосування цього підходу вимагає наявності даних про статус прострочення дебіторської заборгованості, що виникла у певному періоді, у всі наступні періоди;

– аналіз змін статусу прострочення загального балансу дебіторської заборгованості на кінець кожного періоду в розрізі строків прострочення, але незалежно від періоду виникнення.

МСФЗ 9 вимагає «враховувати прогнозні дані, а не лише історичні» [50]. До матриць резервування, розрахованих на історичних даних. Товариство застосував додаткові коригування, щоб відобразити очікувані зміни в якості погашення дебіторської заборгованості порівняно з історичними даними.

«Резерв на покриття збитків від знецінення дебіторської заборгованості – резерв на покриття збитків від знецінення дебіторської заборгованості базується на оцінці Товариством можливості зібрати дебіторську заборгованість у конкретних клієнтів. Якщо погіршення кредитоспроможності основних клієнтів або фактичне невиконання їхніх зобов'язань перевищують припустимі оцінки, то фактичні результати можуть відрізнятись від таких оцінок» [49].

Якщо Товариство визначить, що не існує об'єктивних свідчень виникнення знецінення для конкретно оціненої дебіторської заборгованості, незалежно від її розміру, вона включає дану дебіторську заборгованість у групу дебіторської заборгованості з аналогічними характеристиками кредитного ризику та здійснює їхню колективну оцінку на предмет знецінення.

Для цілей колективної оцінки на предмет знецінення дебіторська заборгованість групується на основі аналогічних характеристик кредитного ризику. Ці характеристики важливі для оцінки майбутніх потоків грошових коштів для груп таких активів і вказують на здатність дебіторів сплатити всю суму заборгованості відповідно до умов договору відносно активів, оцінка яких здійснюється.

Майбутні потоки грошових коштів із групи дебіторської заборгованості, колективна оцінка на предмет знецінення якої здійснюється, оцінюються на основі руху грошових коштів від активів відповідно до

договору та досвіду керівництва стосовно врегулювання заборгованості, яка виникла в результаті минулих подій, та успіху при поверненні сум заборгованості.

У минулий досвід вносяться коригування на основі поточної інформації в результаті спостережень для відображення впливу поточних умов, які не зробили впливу на минулі періоди.

З метою узагальнення даних щодо поточної та довгострокової дебіторської заборгованості організації в обліку користуються рахунками I класу «Необоротні активи» і класу 3 «Кошти розрахунки та інші активи» (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 – Рахунки обліку дебіторської заборгованості ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ»

Рахунок	Призначення
18 «Довгострокова дебіторська заборгованість за необоротні активи»	«Облік дебіторської заборгованості фізичних та юридичних осіб, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після 12 місяців з дати балансу»
34 «Короткострокові векселі одержані»	«Облік заборгованості покупців, замовників та інших дебіторів за відвантажену продукцію (товари), виконані роботи, надані послуги та за іншими операціями, яка забезпечена векселями»
36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»	«Облік розрахунків з покупцями та замовниками за відвантажену продукцію, товари, виконані роботи й послуги, крім заборгованості, яка забезпечена векселем, а також узагальнення інформації про розрахунки з учасниками ПФГ»
37 «Розрахунки з річними дебіторами»	«Облік розрахунків за поточною дебіторською заборгованістю з різними дебіторами за авансами виданими, за претензіями, за відшкодуванням завданих збитків тощо»
38 «Резерв сумнівних боргів»	«Облік резервів за сумнівною дебіторською заборгованістю, щодо якої є ризик неповернення»

Джерело: складено автором самостійно.

Згідно із Інструкцією про застосування рахунків бухгалтерського обліку «за дебетом рахунку 18 відображається виникнення (збільшення) довгострокової дебіторської заборгованості та одержання інших необоротних

активів, за кредитом – погашення (списання) довгострокової дебіторської заборгованості та вибуття інших необоротних активів.

Рахунок активний, балансовий, сальдо відображається в першому розділі активу балансу в складі необоротних активів». Субрахунки до рахунку 18 наведені на рисунку 2.2.

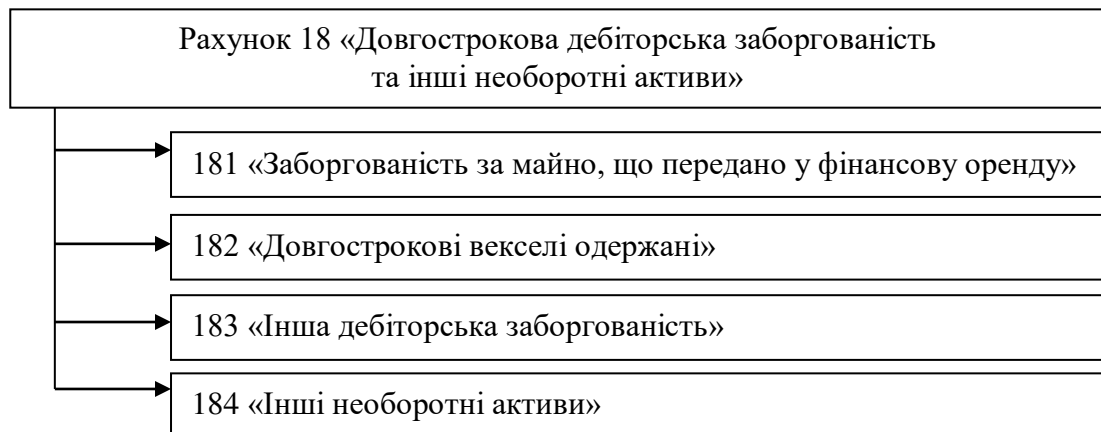

Рисунок 2.2 – Синтетичний облік довгострокової дебіторської заборгованості
Джерело: складено автором самостійно.

З метою обліку короткострокових векселів застосовують рахунок 34 «Короткострокові векселі одержані».

На величину отриманого векселя проводять записи:

Д-т 34 К-т 36, 37 – отримано вексель за проведені роботи із відстрочкою оплати;

Д-т 31 К-т 34 – надходження коштів в оплату векселя.

В ході обліку розрахунків векселями застосовується журнал-ордер №8 та відомість №7, в разі використання журнальної форми - журнал № 3 та відомість № 3.4.

Облік розрахунків з покупцями і замовниками передбачає використання рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками», що має такі субрахунки:

– 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»;

- 362 «Розрахунки з іноземними покупцями»;
- 363 «Розрахунки з учасниками ПФГ»;
- 364 «Розрахунки за гарантійним забезпеченням».

Субрахунок 362 «Розрахунки з іноземними покупцями» передбачає ведення аналітичного обліку в гривнях і валюті, що визначена в договорі.

Субрахунок 362 «Розрахунки з іноземними покупцями» передбачає ведення аналітичного обліку в гривнях і валюті, що визначена в договорі.

Аналітичний облік розрахунків з покупцями та замовниками організовується в розрізі кожного покупця і замовника за кожним виставленим до сплати рахунком.

Бухгалтерські записи з обліку поточної дебіторської заборгованості за розрахунками з покупцями та замовниками наведено у таблиці 2.6 та 2.7.

Таблиця 2.6 – Облік поточної дебіторської заборгованості за розрахунками з покупцями та замовниками, заборгованості, яка забезпечена вексями ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ»

№ з/п	Зміст операції	Дебет	Кредит	Сума
1	2	3	4	5
Облік поточної заборгованості за розрахунками з покупцями та замовниками				
1	Відображено виконаних робіт, наданих послуг	36	701	12000
2	Одночасно на суму ПДВ	701	641	2000
3	Списано собівартість готової продукції, товарів, робіт, послуг	901	23, 26, 27, 28	7000
4	Погашено дебіторську заборгованість коштами на рахунок в банку	31	361	12000
Облік заборгованості, забезпеченої векселем				
5	Відображено продаж готової продукції, товарів, виконаних робіт, наданих послуг	361	701	12000
6	Одночасно на суму ПДВ	701	641	2000
7	Списано собівартість готової продукції, товарів, послуг	901	23, 26, 27	7000
8	Одержано простий вексель у забезпечення дебіторської заборгованості за продажу продукцію	34	361	12000
9	Погашено вексель коштами	311	34	12000
Розрахунки з підзвітними особами				
10	Видані грошові кошти із каси під звіт	372	301	4000
11	Придбані ТМЦ за рахунок підзвітних сум	22, 28	372	3500

Продовження таблиці 2.6

1	2	3	4	5
12	Списані витрати на відрядження	92	372	3500
13	Повернення невитрачених підзвітних сум в касу	301	372	500
14	Утримання неповернутих підзвітних сум із зарплати	66	372	500

Джерело: складено автором самостійно.

Для ведення обліку розрахунків із дебіторами ведеться рахунок 37 «Розрахунки з різними дебіторами» та відомість № 3.2 (додаток Е).

Таблиця 2.7 – Облік розрахунків за нарахованими доходами, претензіями, відшкодуванням завданих збитків ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ»

№ з/п	Зміст операції	Дебет	Кредит	Сума
Розрахунки за нарахованими доходами				
1	Нараховано до отримання дивідендів	373	73, 74	30000
2	Отримано доходи на банківський рахунок	31	373	30000
Розрахунки за претензіями				
3	Нараховано штраф контрагенту за не виконання умов договору	374	715	1000
4	Отримано штраф коштами на банківський рахунок	31	374	1000
Розрахунки з іншими дебіторами та державними цільовими фондами				
5	Видано працівникові згідно з його заявою продукцію в рахунок нарахованої заробітної плати	377	712	1200
6	Нараховано податкове зобов'язання з ПДВ	712	641	200
7	Віднесено дохід від продажу на фінансові результати	712	791	1000
8	Списано собівартість реалізованої продукції	943	27	700
9	Списано собівартість реалізованої продукції на фінансові результати	791	943	700

Джерело: складено автором самостійно.

Відповідно до Інструкції про застосування рахунків бухгалтерського обліку «на рахунку 37 ведеться облік розрахунків за поточною дебіторською заборгованістю з різними дебіторами за авансами виданими, нарахованими доходами, за претензіями, за відшкодуванням завданих збитків, за позиками членів кредитних спілок та за іншими операціями. За дебетом рахунку 37

«Розрахунки з різними дебіторами» відображається виникнення дебіторської заборгованості за кредитом – її погашення чи списання» [33].

37 «Розрахунки з різними дебіторами» також передбачає субрахунків.

За дебетом рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами» виникнення дебіторської заборгованості, за кредитом - її списання».

Дебіторська заборгованість за виданими авансами (субрахунок 371) «відображає суму авансів, наданих іншим підприємствам в рахунок майбутніх поставок продукції, робіт, послуг».

На субрахунку 372 «Розрахунки з підзвітними особами» ведеться «облік розрахунків з підзвітними особами. Дебіторська заборгованість виникає в момент, коли перед від'їздом у відрядження відрядженого працівника підприємство забезпечує грошовими коштами (авансом) у розмірах, установлених нормативно-правовими актами про службові відрядження, тобто в межах суми, визначеної на оплату проїзду, наймання житлового приміщення і добових».

На субрахунку 373 «Розрахунки за нарахованими доходами» ведеться облік нарахованих дивідендів, відсотків, роялті тощо, які підлягають отриманню. Підставою (документом) виникнення дебіторської заборгованості та реєстрації на субрахунку 373 операцій за нарахованими доходами є бухгалтерська довідка, витяг з протоколу загальних зборів засновників, договір оренди тощо.

Облік розрахунків за претензіями, які пред'явлені постачальникам, підрядникам, транспортним та іншим організаціям, а також за пред'явленими їм та визнаними штрафами, пенєю, неустойками» ведеться на субрахунку 374 «Розрахунки за претензіями».

Облік розрахунків за відшкодуванням підприємству завданих збитків у результаті нестач і втрат від псування цінностей, нестач та розкрадання грошових коштів, якщо винуватця виявлено», ведеться на субрахунку 375 «Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків». Документальною основою висвітлення бухгалтерських записів по даному субрахунку

являється:

- в частині появи дебіторської заборгованості: наказ директора господарюючого суб'єкта чи рішення суду;
- в частині сплати: «прибутковий касовий ордер, виписка банку, розрахунково-платіжна відомість [51].

Облік розрахунків за позиками членам кредитних спілок у кредитних спілках» ведеться на субрахунку 376 «Розрахунки за позиками членам кредитних спілок». Облік розрахунків за іншими операціями, облік яких не показується па інших субрахунках рахунку 37, організовується на субрахунку 377 «Розрахунки з іншими дебіторами». Зокрема, це стосується «розрахунків за операціями, які пов'язані із здійсненням спільної діяльності (без створення юридичної особи), усі види розрахунків з працівниками (крім розрахунків з оплати праці та з підзвітними особами), інші розрахунки».

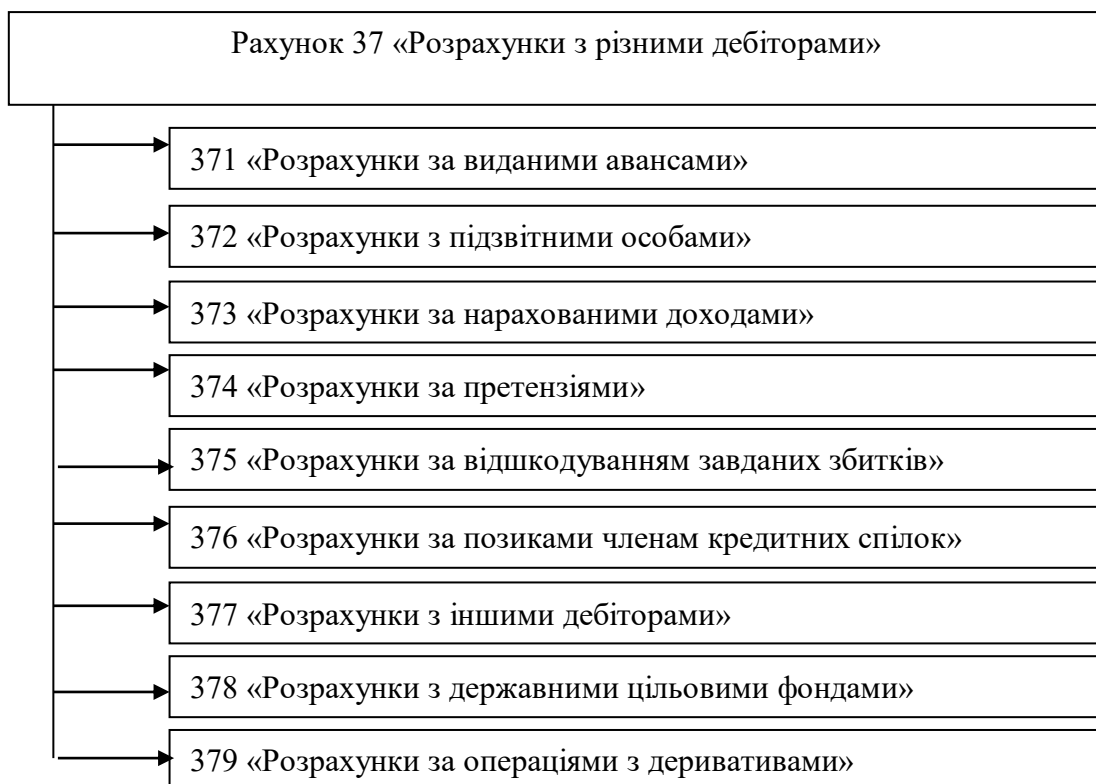

Рисунок 2.3 – Синтетичний облік розрахунків з різними дебіторами

Джерело: складено автором самостійно.

Рахунок 38 є регулюючим, контрактивним, і використовується для уточнення дебіторської заборгованості на рахунках 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками» і 37 «Розрахунки з різними дебіторами».

Таким чином, коректно організований бухгалтерський облік дебіторської заборгованості має використовувати таку систему рахунків, що буде в достатній мірі відображати і характеризувати усю господарську діяльність із конкретизацією та забезпечувати одержання об'єктивних і своєчасних відомостей для ухвалення оптимальних управлінських рішень.

2.3. Напрями вдосконалення обліку дебіторської заборгованості на підприємстві

Враховуючи нестабільну ситуацію в Україні багато українських фірм знаходяться на межі фінансової кризи. Однією із найвизначніших проблем виступає криза взаємоплатежів, що пов'язана із значною сумою заборгованості, яка існує між українськими суб'єктами господарювання.

В умовах такої нестабільності ринку досить важко гарантувати високий ступінь збуту виробів та її своєчасну оплату покупцями. Економічна криза провокує компанії продавати свої товари із умовою відстрочки платежу. Несплата спричиняє утворення дебіторської заборгованості, ефективна

організація обліку, аудиту і управління якою стає одним із головних завдань господарюючого суб'єкта.

На сьогоднішній день існує чимало невирішених питань відносно бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості. Одним із найбільш проблемних являється суперечність між бухгалтерським і податковим обліком в таких питаннях, як утворення резерву сумнівних боргів, бухгалтерський облік сумнівної і безнадійної дебіторської заборгованості.

На сьогодні існує низка проблем стосовно цього питання, а саме:

1. Недостатня розробленість методичних підходів до класифікації та оцінки дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги.

2. Неможливість отримання інформації про дебіторську заборгованість у обсязі й вигляді, достатньому для виконання аналізу розрахунків підприємства з покупцями.

3. Непристосованість та неефективність методів обрахунку резерву сумнівних боргів відповідно до НП(С)БО 10.

4. Недостатня розробленість плану рахунків бухгалтерського обліку та інструкції щодо його застосування з обліку розрахунків покупців та замовників.

5. Погано налагоджена система внутрішнього контролю дебіторської заборгованості на підприємствах.

6. Нерозвиненість форм рефінансування для ефективного управління дебіторською заборгованістю [52].

Крім того, в ході дослідження системи обліку було визначено існуючі недоліки у системі обліку дебіторської заборгованості в сьгоднішніх умовах ведення бізнесу:

1) структура дебіторської заборгованості, що представлена у нормативних документах, не передбачає її деталізації та співвідношення різних видів дебіторської заборгованості;

2) бухгалтерський облік дебіторської заборгованості не враховує специфіки даного активу, що зумовлює наявність різних ознак його класифікації і велику кількість методів оцінювання [53];

3) необхідність змін у будові реєстрів аналітичного та синтетичного обліку дебіторської заборгованості. Оскільки сьогодні облік дебіторської та кредиторської заборгованостей ведеться в одному реєстрі журналі 3, а це зовсім різні об'єкти бухгалтерського обліку, які лише частково пов'язані між собою, відповідно і обліковувати їх потрібно в різних реєстрах [54];

4) практично недослідженим питанням є оплата дебіторської заборгованості. Проблема оплати дебіторської заборгованості, визначення

допустимого рівня засобів, які вилучаються на дебіторську заборгованість, розробка оптимальної політики управління нею є достатньо серйозною і потребує глибокого вивчення [55];

5) невирішені проблеми відображення в обліку довгострокової дебіторської заборгованості, оцінки поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи та послуги;

6) застосування в умовах України традиційної за кордоном методики аналізу дебіторської заборгованості не завжди доцільно через відсутність необхідного обсягу вірогідної і доступної інформації щодо розрахунків з дебіторами. Використання вітчизняних методик не дає змоги однозначно оцінити стан дебіторської заборгованості, а також ступінь її впливу на фінансово-господарський стан підприємства [53];

7) недостатнє вивчення обліку сумнівних боргів, зокрема резерву на їх покриття з метою зближення бухгалтерського та податкового обліку [56].

Заслуговують уваги правила відображення у обліку процедури списання простроченої дебіторської заборгованості, так як наявний прямий взаємозв'язок між списанням вищевказаної заборгованості та утворенням бази оподаткування податком на прибуток. Вірне та своєчасне списання дебіторської заборгованості має важливе значення в ході формування фінансових результатів функціонування компанії.

Підсумки здійсненого дослідження обліку дебіторської заборгованості говорять про потребу вдосконалення методики обліку дебіторської заборгованості з метою покращення фінансового становища господарюючого. Для цього необхідно:

– використовувати метод нарахування резерву сумнівних боргів на підставі класифікації дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги по строкам непогашення (до 3-х місяців, до 6-й місяців, до 12-й місяців);

– використовувати метод розрахунку з покупцями, що широко використовується в країнах з розвинутими ринковими відносинами - метод надання знижок за дострокової оплати;

- створювати резерв сумнівних боргів за результатами інвентаризації дебіторської заборгованості в кінці року перед складанням звітності, а використовувати його протягом звітного року;

- впровадити в практику управління лімітування дебіторської заборгованості як у загальних обсягах, так і у розрахунку на одного дебітора (існуючого чи потенційного) і періодично переглядати граничні суми;

- удосконалити контроль стану розрахунків з дебіторами, зокрема за протермінованими заборгованостями, своєчасно виявляючи такі види дебіторської заборгованості, які є недопустимими для підприємства;

- здійснювати контроль за співвідношенням дебіторської і кредиторської заборгованості. Значне перевищення фактичної дебіторської заборгованості створює загрозу фінансовій стабільності підприємства і робить необхідним залучення додаткових джерел фінансування;

- здійснювати моніторинг потенційних дебіторів (оцінювання фінансового стану та платоспроможності, ринкової репутації, іміджу тощо);

- внести зміни у НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», в яких чітко були б розмежовані поняття довгострокової та короткострокової дебіторської заборгованостей. їх облік нині ведеться на різних рахунках бухгалтерського обліку, що не відзначено у вищезазначеному стандарті».

Довгострокова дебіторська заборгованість – сума дебіторської заборгованості, яка не виникає у ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу. Поточна дебіторська заборгованість – сума дебіторської заборгованості, яка виникає у ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу. Разом із тим слід вказати, що поточна дебіторська заборгованість є оборотним активом, а довгострокова необоротним, і вони обліковуються на різних рахунках [23].

Дебіторську заборгованість класифікують за наступними ознаками: «за контрагентами; зв'язок із нормальним операційним циклом та терміном

погашення; об'єкти, щодо яких виникли зобов'язання дебіторів; платоспроможність дебітора [57].

Відповідно до НП(С)БО 10 обов'язковим є поділ дебіторської заборгованості на поточну та довгострокову. Передбачено також поділ дебіторської заборгованості на заборгованість вітчизняних та іноземних покупців. Класифікують дебіторську заборгованість за видами залежно від об'єктів, щодо яких виникли зобов'язання дебіторів (враховуючи часовий аспект). Здійснюється групування дебіторської заборгованості за строками її непогашення із встановленням коефіцієнта сумнівності для кожної групи. Відповідно вона поділяється на сумнівну та безнадійну.

Дебіторську заборгованість класифікують за наступними ознаками: за контрагентами; зв'язок із нормальним операційним циклом та терміном погашення; об'єкти, щодо яких виникли зобов'язання дебіторів; платоспроможність дебітора [57].

Відповідно до НП(С)БО 10 обов'язковим є поділ дебіторської заборгованості на поточну та довгострокову. Передбачено також поділ дебіторської заборгованості на заборгованість вітчизняних та іноземних покупців. Класифікують дебіторську заборгованість за видами залежно від об'єктів, щодо яких виникли зобов'язання дебіторів (враховуючи часовий аспект). Здійснюється групування дебіторської заборгованості за строками її непогашення із встановленням коефіцієнта сумнівності для кожної групи. Відповідно вона поділяється на сумнівну та безнадійну [23].

Зважаючи на іноземну практику і праці вітчизняних науковців, доцільним являється введення додаткової категорії заборгованості: бездоганна або реальна.

Проте необхідно відзначити, що господарюючий суб'єкт може сам обирати ознаку класифікації. Доречною є пропозиція ряду вчених щодо поділу дебіторської заборгованості за мірою додержання фінансової дисципліни на допустиму і невинуватну (з'являється коли мають місце недоліки в функціонуванні фірми). Це надасть можливість відстежити

порушення фінансово-господарської дисципліни та встановити неякісну роботу контрагента [57].

Типовими проблемами, із якими зустрічається організація в процесі управління і обліку дебіторської заборгованості виступають такі, як не проводиться оцінка кредитоспроможності покупців і ефективності комерційного кредитування; недостатній професіоналізм фінансових менеджерів; низька платоспроможність покупців; не регламентована робота з простроченою дебіторською заборгованістю; немає достовірної інформації про терміни погашення зобов'язань компаніями-дебіторами; відсутні дані про зростання витрат, пов'язаних зі збільшенням розміру дебіторської заборгованості і часу її оборотності.

Вирішенню проблеми появи дебіторської заборгованості може допомогти формування ефективної системи контролю якості фінансових розрахунків з дебіторами, яке потребує розробки чіткої і якісної класифікації дебіторської заборгованості, спрощення методів її оцінки і документації аналітичної фінансової звітності. З метою контролювання дебіторської заборгованості можна запропонувати здійснення пошуку можливостей зростання чисельності покупців та замовників установи із тим, щоб знизити масштаб ризику несплати боргів і постійного моніторингу потенційних дебіторів.

Доречним є впровадження в практику управління лімітування дебіторської заборгованості як у загальних обсягах, так і у розрахунку на одного дебітора і періодично переглядати граничні суми. Систематично проводити інвентаризацію заборгованості (Додаток Д).

Організація управлінського обліку підприємства вимагає поділу такого підприємства на структурні одиниці, економічні суб'єкти, сфери (сегменти) діяльності в межах яких встановлено персональну відповідальність менеджера за контрольовані ним показники. В галузі управлінського обліку структурні одиниці, на які поділяється підприємство називають сферами відповідальності. Кожна з них очолюється центром відповідальності і

організовує роботу відповідно документальному забезпеченню на підставі якою створюється графік документообороту [9].

Активізація діяльності у створенні графіку документообороту від окремих центрів відповідальності до адміністрації підприємства свідчить про початок управлінського напрямку в системі організації обліку взагалі, і дебіторської заборгованості у складі активів. Створення такого графіку відбувається всіма центрами відповідальності підприємства від нижчого до вищого щабля і включає створення бюджетів також, а їх узгодження і підписання на адміністративному рівні – керівниками підрозділів підприємства [58].

Впровадження системи бюджетування дебіторської заборгованості передбачає дотримання вимог виконання ряду завдань:

- 1) здійснення фінансового планування діяльності відповідно до стратегічного плану розвитку підприємства;
- 2) визначення персональної фінансової відповідальності за результатами діяльності центрів відповідальності (підрозділів);
- 3) оптимізація цінової політики підприємства;
- 4) контроль і аналіз рентабельності кожного виду товарів (продукції, робіт, послуг) [48].

Правила формування бюджету дебіторської заборгованості має включати наступні кроки:

- 1) розрахунок коефіцієнту інкасації планового відвантаження товарів з відстроченням оплати;
- 2) формування плану погашення дебіторської заборгованості;
- 3) розгляд можливості застосування аутсорсингу. Зазначений бюджетний документ визначає величину і структуру дебіторської заборгованості [48].

Формування бюджету дебіторської заборгованості має зважати на таку інформацію:

- 1) залишки дебіторської заборгованості на початок періоду, що будуть

включати:

- дебіторську заборгованість за товари, аванси видані та іншу дебіторську заборгованість;
- суму заборгованості за минулі звітні періоди, яка підлягає отриманню у поточному звітному періоді, і має аналогічні складові;
- надходження грошових коштів у погашення дебіторської заборгованості за реалізований товар та іншої дебіторської заборгованості, що виникли у поточному періоді;
- аванси видані у поточному звітному періоді за товари, надходження яких очікується у наступному звітному періоді;
- заборгованість контрагентів за відвантажений у звітному періоді товар, погашення якої очікується у майбутньому звітному періоді [48];

2) залишок дебіторської заборгованості на кінець періоду включаючи заборгованість за товари, аванси видані та іншу дебіторську заборгованість.

З метою збереження гармонійної системи управління підприємством при впровадженні системи бюджетування необхідно дослідити організаційну структуру підприємства, для того щоб на її основі сформувати фінансову структуру. Після критичного аналізу облікової політики, визначення об'єктів обліку, статей доходів і витрат, що відносяться до кожного з об'єктів, рекомендується розробити структуру і формат бюджетів, а також визначити послідовність їх складання.

Таким чином, організація обліку дебіторської заборгованості відіграє важливу роль, так як сприяє упорядкуванню відомостей, прозорості і правдивості інформації із розрахункових операцій із дебіторами. Обліково-аналітичне забезпечення дебіторської заборгованості повинно бути організоване так, щоб достатньою мірою висвітлювати та охарактеризувати увесь господарський процес із достатньою конкретизацією. Саме це обумовлює подальші дослідження в галузі організаційно-методичного забезпечення обліку та аналізу дебіторської заборгованості.

РОЗДІЛ 3

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ»

3.1 Формування методики економічного аналізу дебіторської заборгованості підприємства

Багаторічний досвід соціально-економічного розвитку розвинутих країн переконливо довів неможливість успішного функціонування підприємства без правильної організації управління дебіторською заборгованістю.

Дебіторська заборгованість здатна активно впливати на об'єм і структуру грошової маси, платіжного обороту, швидкість обігу коштів. Різне збільшення дебіторської заборгованості і її частки в поточних активах може свідчити про необачну кредитну політику підприємства стосовно покупців або про збільшення обсягу продажів, чи неплатоспроможність і банкрутство частини покупців. З іншого боку, підприємство може скоротити відвантаження продукції, тоді рахунки дебіторів зменшаться.

Довготривале неповернення дебіторської заборгованості викликає дефіцит грошових ресурсів, що відповідно здатне знизити фінансову активність підприємства.

Отже керівництво підприємств повинне звернути увагу на проведення детального аналізу дебіторської заборгованості, значення якого зростає в кризових умовах сьогодення.

Недооцінка ролі аналізу дебіторської заборгованості, помилки в планах і управлінських діях призводять до величезних втрат. І навпаки, ті підприємства, які в своїй діяльності базуються на аналізі, мають гарні результати, високу економічну ефективність.

Місце аналізу в системі управління спрощено можна представити схемою, зображеною на рисунку 3.1.

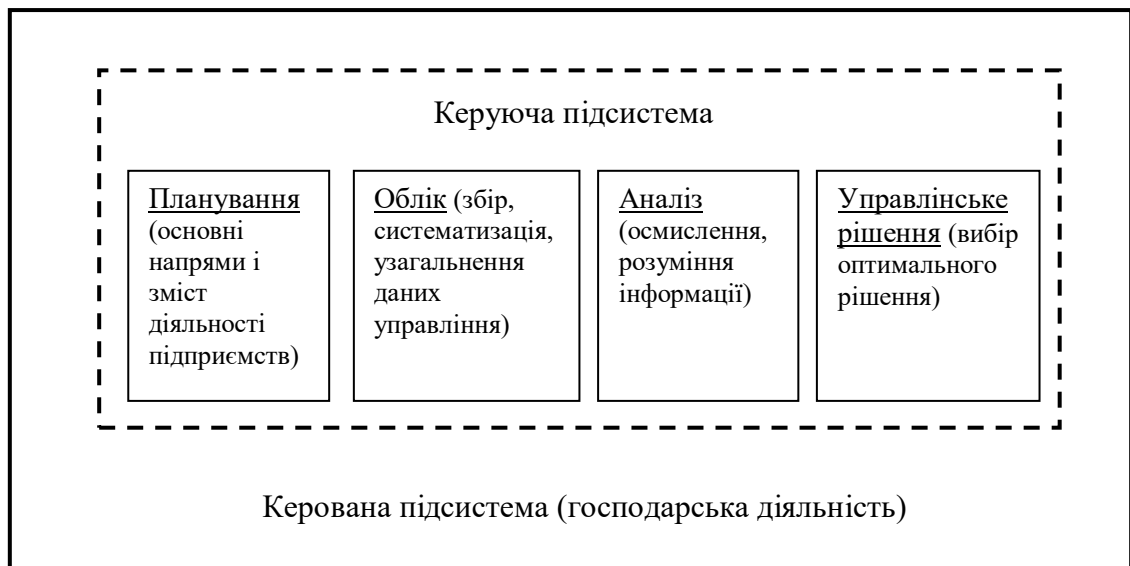

Рисунок 3.1 – Місце економічного аналізу в системі управління

Джерело: складено автором самостійно.

Аналіз дебіторської заборгованості на підприємствах різних форм власності повинен ґрунтуватися на основних положеннях нормативно-правових актів України, таких як Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та Положення (Стандарти) бухгалтерського обліку, накази про облікову політику підприємства.

Мета аналізу – встановити якість і ліквідність дебіторської заборгованості, її вплив на фінансовий стан підприємства та визначити шляхи підвищення її ефективності.

Джерелом аналізу дебіторської заборгованості є баланс підприємства, примітки до фінансових звітів, дані аналітичного та синтетичного обліку, нормативно-методичні документи з обліку, інвентаризації, звітності, контролю, внутрішня звітність.

Проведення аналізу дебіторської заборгованості дає змогу визначити: склад і структуру такої заборгованості та її зміни в динаміці за період, що аналізується; встановити реальність (правдивість та ймовірність) погашення

дебіторської заборгованості; визначити вплив дебіторської заборгованості на фінансовий стан підприємства; розробити заходи щодо оптимізації величини і частки дебіторської заборгованості в обігових активах підприємства.

У ході управління дебіторською заборгованістю як складовою частиною системи грошових розрахунків не обійтися також без її детального аналізу. Тобто всебічне оцінювання фінансового стану потенційних дебіторів, їх платоспроможності, репутації на ринку, терміну існування, диверсифікації заборгованості; визначення максимальної суми боргу в цілому та на одного клієнта (лімітування дебіторської заборгованості); використання різних форм забезпечення повернення боргу (застава, страхування, гарантії банків або третіх осіб, оформлення забезпеченим векселем тощо) сприятиме зменшенню виникнення простроченої та безнадійної дебіторської заборгованості.

Аналіз дебіторської заборгованості передбачає вирішення таких завдань:

- пояснення можливості появи дебіторської заборгованості;
- розробка реальної кредитної політики (термінів кредитування, системи знижок);
- оцінювання споживачів і точки зору надійності (можливості оплати);
- визначене, своєчасне встановлення моменту уповільнення чи пришвидшення погашення заборгованості споживачами;
- контроль своєчасності сплати дебіторської заборгованості і дослідження причин порушення договірної дисципліни;
- пояснення не касаційної політики;
- визначення причин протермінування дебіторської заборгованості;
- аналіз результативності дебіторської заборгованості.

Аналізувати розрахунки між контрагентами слід здійснювати за наступними напрямками:

- 1) виявляють суму дебіторської заборгованості на початок і на кінець

звітнього року;

2) зіставляють суму кредиторської заборгованості на початок і на кінець звітнього року;

3) визначають частку дебіторської заборгованості у вартості обігових коштів;

4) визначають частку кредиторської заборгованості у вартості всіх оборотних активів;

5) аналізують структуру заборгованості та її структуру;

6) аналізують оборотність заборгованостей;

7) виявляють потенційні резерви зниження кредиторської заборгованості [42].

Потрібно використовувати не лише кількісний аналіз коефіцієнтів оцінки поточного стану, проте й якісний аналіз стратегічних перспектив керування активами, встановлювати номенклатуру продукції/послуг, за якими формується значна дебіторська заборгованість, а також визначати контрагентів, по відноsinам з якими дебіторська заборгованість з'являється найчастіше.

На сьогодні відсутня методика аналізу дебіторської заборгованості, визначених показників. Як правило, аналіз показників дебіторської заборгованості розглядається в контексті аналізу інших об'єктів, водночас дебіторська заборгованість заслуговує на особливу увагу користувачів, і тому результати аналізу повинні задовольняти інформаційні потреби користувачів фінансової звітності, бути корисними та зрозумілими. З огляду на це в методології аналізу важливі системність і взаємозв'язок показників, які характеризують стан дебіторської заборгованості. Методологія проведення аналізу та результати аналізу повинні розкривати взаємозв'язок між інформацією про стан дебіторської заборгованості за звітний період, загальним напрямом зміни суми дебіторської заборгованості, прийнятими рішеннями, що дає можливість оцінити результати діяльності суб'єкта господарювання, ефективність управлінських рішень за минулі періоди та

спрогнозувати діяльність суб'єкта на майбутній період. На основі фінансової звітності приймаються управлінські рішення, отже, якість рішень залежить від якості використовуваної інформації за результатами аналізу. Аналітики використовують результати аналізу для складання прогнозів, що можуть безпосередньо впливати на рішення, які приймають користувачі фінансових звітів. Використання методу аналізу дебіторської заборгованості виявляється через ряд методичних прийомів аналітичного дослідження. Який методичний прийом застосовувати залежить від мети аналізу і джерел інформації, від технічних можливостей використання розрахунків і т.д.

Система основних методичних прийомів аналізу дебіторської заборгованості зображена на рисунку 3.2.

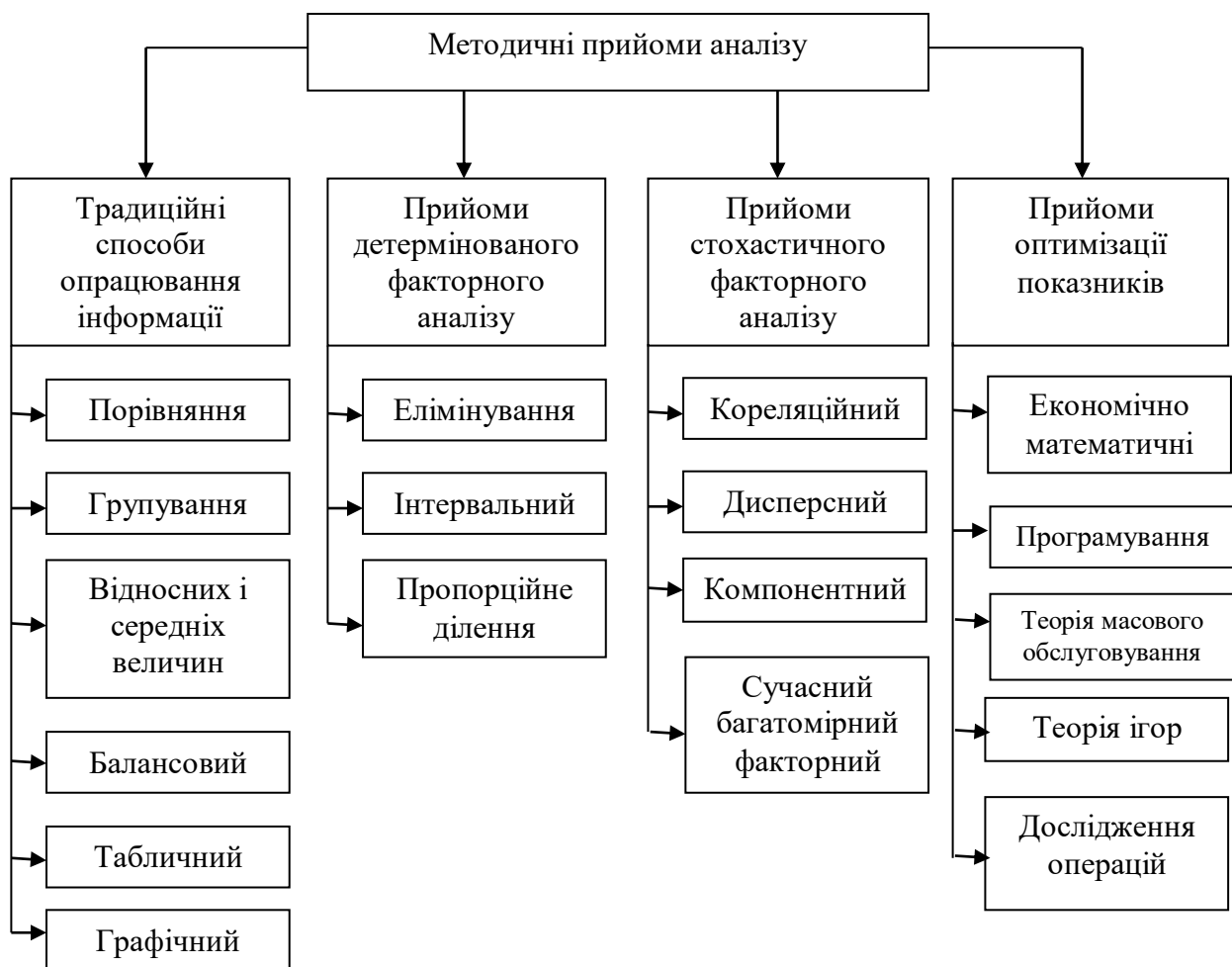

Рисунок 3.2 – Методичні прийоми аналізу дебіторської заборгованості
Джерело: складено автором самостійно.

Як відображено на рисунку 3.2 до традиційних методів належать порівняння, групування, метод відносних і середніх величин, балансовий, табличний, графічний.

Порівняння – це найважливіший прийом. За його допомогою проводиться оцінка ефективності господарювання, вивчається вплив окремих факторів на виконання плану і виявляються резерви. Стосовно проведення аналізу дебіторської заборгованості за допомогою цього методу здійснюється співставлення дебіторської заборгованості звітного періоду з заборгованістю попередніх років з метою визначення загальних або відмінних рис.

Обов'язкова умова для порівняння – однорідність економічного змісту, вимірів і оцінки показників, що порівнюються, тобто співставлення показників. Результати порівняння можуть виражатись в абсолютних і відносних величинах.

Абсолютні (виражені сумою) – характеризують наявну дебіторську заборгованість, різницю в сумі між сумою дебіторської заборгованості попередніх років із звітним роком. Відносні характеризують зміни дебіторської заборгованості підприємства в %, коефіцієнтах. Якщо результати порівняння виражені в абсолютних величинах, то використовується спосіб різниць, де факт порівнюється з планом або попередніми періодами.

Відносні величини відображають ступінь динаміки дебіторської заборгованості її структуру, темпи росту і приросту. Для класифікації факторів застосовують прийоми аналітичних групувань. Групування інформації – це поділ сукупності об'єктів, що вивчаються на якісно однорідні групи по відповідним ознакам. Стосовно проведення аналізу дебіторської заборгованості цей метод застосовується при групуванні інформації про заборгованість в цілому.

У статистиці цей прийом використовують для узагальнення і типізація явищ, а в аналізі групування допомагає пояснити зміст середніх величин, використовуються для вивчення взаємозв'язку між показниками,

використовується для виявлення впливу окремих одиниць на середні величини.

Найбільш поширене і практичне значення в аналізі має групування за факторами, пов'язаними простими моментами процесу праці, а також групування факторів щодо оптимізації дебіторської заборгованості підприємства. Фактори, що впливають на дебіторську заборгованість підприємства можуть бути зовнішніми і внутрішніми. До зовнішніх відносяться рівень інфляції, політичні, економічні, демографічні, екологічні та інші фактори, що не залежать від діяльності самого підприємства. До внутрішніх факторів належать зміни обсягів реалізації, структури продукції, відпускних цін на продукцію, цін на сировину, матеріали, паливо, тарифів на електроенергію і перевезення, рівня витрат матеріальних і трудових ресурсів.

Потрібно дуже серйозно звернути увагу на поділ сукупності на групи, вибір кількості груп і інтервалів між ними, бо від цього можуть суттєво змінюватись результати аналізу.

Відносні величини відображають співвідношення величини явища, предмета з величиною якого-небудь іншого явища, предмета або з їх величиною, але за інший період або по іншому об'єкту. Таким чином встановлюється частка дебіторської заборгованості підприємства в сумі заборгованості в цілому.

Відносні величини отримують шляхом ділення однієї величини на іншу, яка приймається за базу, тобто суму дебіторської заборгованості ділять на суму заборгованості в цілому.

Аналітичні таблиці складають при опрацюванні аналітичних даних. Вони повинні вірно характеризувати питання, які вивчаються, бути короткими, зрозумілими та зручними для використання. За допомогою таблиць проводиться аналіз порівняння дебіторської заборгованості між різними звітними періодами та визначаються відносні та абсолютні відділення.

Графіки – це масштабне відображення показників, чисел за допомогою

геометричних знаків (ліній, квадратів, кола) або умовно – художніх фігур.

За допомогою матеріал стає більш дохідливим і зрозумілим, краще запам'ятовується ті закономірності, що містить числова інформація.

За допомогою графіків досліджується динаміка та структура дебіторської заборгованості.

Елімінування – один із прийомів детермінованого факторного аналізу. Елімінувати – це значить усувати, відхиляти, виключати дію всіх факторів на величину результативного фактору, крім одного. Цей метод базується на тому, що всі фактори змінюються незалежно один від одного: спочатку змінюється один, а всі інші залишаються незмінними, потім змінюється два і т.п. при незмінності інших. Це дозволяє визначити окремо вплив кожного фактору на величину досліджуваного показника. Зокрема, при проведенні аналізу дебіторської заборгованості, можна встановити вплив доходів або витрат підприємства на формування прибутку або збитку підприємства.

До способів елімінування відносять ланцюгові підстановки, абсолютні і відносні величини, індексний метод.

Метод ланцюгових підстановок використовується, коли на досліджуване явище діє декілька факторів, кожен з яких потрібно розрахувати.

Застосування економічно – математичних методів це один із напрямів удосконалення ефективності аналізу господарської діяльності. За рахунок цього методу:

- зменшується строк проведення аналізу;
- більш повний обсяг (вплив) факторів на результати діяльності;
- неточні або спрощені розрахунки замінюються точними розрахунками;
- всі розрахунки практично виконуються за допомогою техніки.

Стосовно проведення аналізу дебіторської заборгованості використовуються табличні та графічні методи, методи порівняння та структурного аналізу. Результат діяльності підприємства залежить від

величини та структури дебіторської заборгованості, а розмір прибутку підприємства дозволяє проаналізувати рентабельність діяльності даного суб'єкта господарювання.

Аналіз показників, які характеризують стан дебіторської заборгованості за певний період, дає змогу визначити основні завдання політики управління дебіторською заборгованістю. Основні показники оцінки стану та якості дебіторської заборгованості наведено у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1 – Методика аналізу дебіторської заборгованості

Показники	Алгоритм розрахунку	Джерело інформації фінансової звітності	Напрямок змін
Коефіцієнт обігових коштів	Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	Ф. №2 р.2000	Збільшення
	Обігові кошти	Ф. №1 р.1165	
Коефіцієнт обігу дебіторської заборгованості	Чистий дохід від реалізації	Ф. №2 р.2000	Збільшення
	Середня дебіторська заборгованість	Ф. №1 (р.1125 + р.1130 + р.1135 + р.1155)/2	
Частка дебіторської заборгованості в загальному обсязі поточних активів	Дебіторська заборгованість	Ф. №1 р.1125 + р.1130 + р.1135 + р.1155	Зменшення
	Поточні активи	Ф. №1 р.1195	
Коефіцієнт покриття дебіторської заборгованості	Середня дебіторська заборгованість	Ф. №1 (р.1125 + р.1130 + р.1135 + р.1155)/2	Зменшення
	Чистий дохід від реалізації	Ф. №2 р.2000	

Джерело: складено автором самостійно.

Потрібно відмітити, що в ході розрахунку середньої дебіторської заборгованості дані беруться із фінансової звітності за два періоди. Методи проведення аналізу дають можливість оцінити реальний стан дебіторської заборгованості та виявити нереалізовані прибутки підприємства, зміцнити його фінансовий стан, підвищити стабільність і ефективно контролювати грошові надходження за рахунок дебіторської ліквідності боргів.

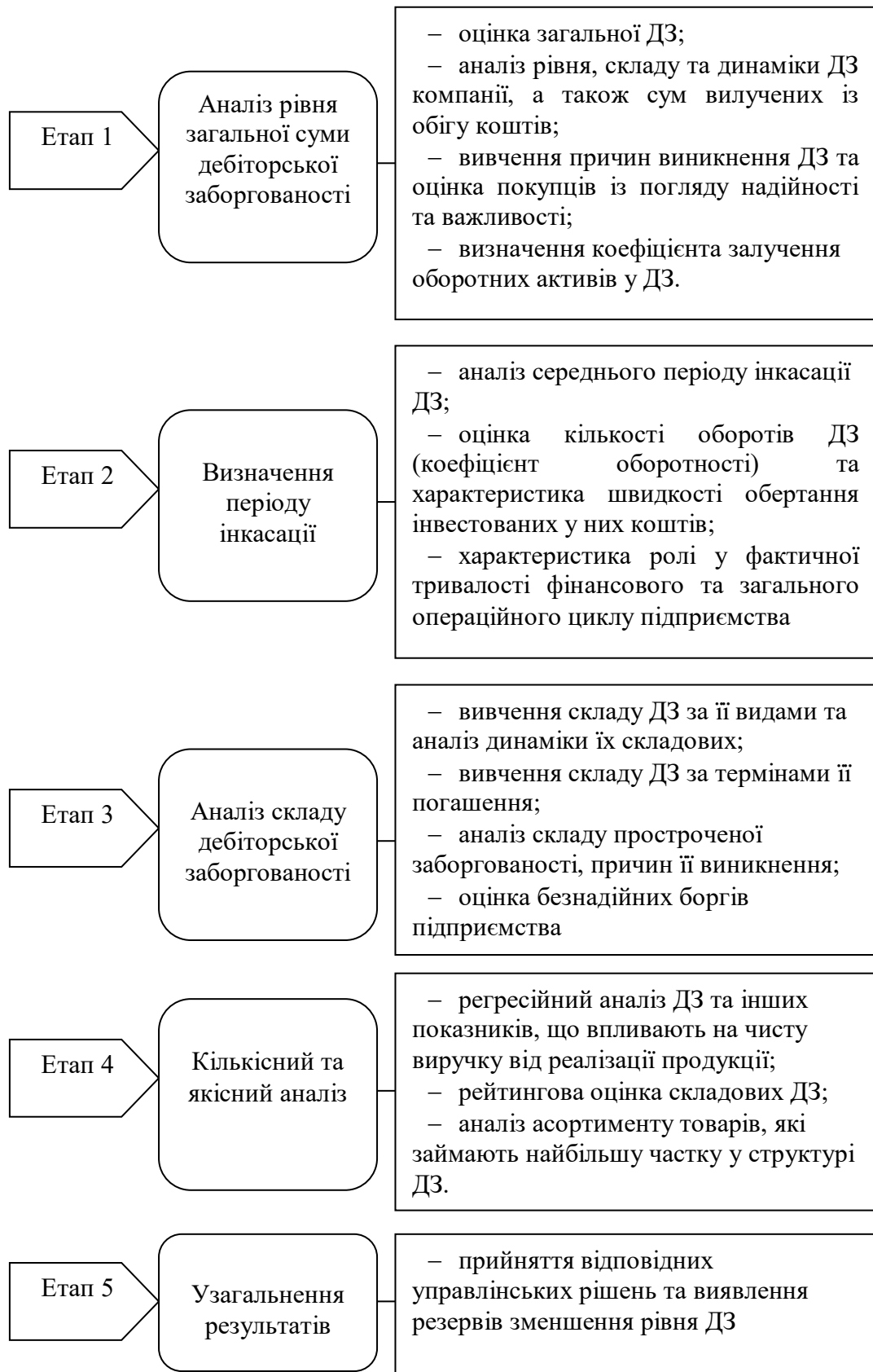

Рисунок 3.3 – Алгоритм аналізу дебіторської заборгованості

Джерело: складено автором самостійно.

Однак аналіз стану дебіторської заборгованості в системі управління підприємством включає зовнішній і внутрішній аналіз, виявлення ризиків і загроз щодо дефолту, визначення середньої вартості дебіторської заборгованості, її частки в загальній сумі ліквідних активів підприємства, оцінка дебіторської заборгованості з умовами ліквідності тощо [44].

Розуміння причини утворення та величини дебіторської заборгованості, дасть змогу керувати нею, запобігати негативним наслідкам дія компанії, аналізувати ризики. Стратегічною ціллю менеджменту дебіторської заборгованості являється ефективний розрахунок її величини із позиції забезпечення (чи зростання) обсягів виробництва і одержання стабільного прибутку, що не буде мати негативних наслідків в ході визнання її справжньої вартості.

Напрями аналізу дебіторської заборгованості наведено на рисунку 3.3.

Незнатність результативно керувати дебіторською заборгованістю в умовах постійної нестабільності збільшило ризик одержання викривлених відомостей відносно фінансового стану господарюючого суб'єкта. Треба зауважити, що якісно організований та проведений аудит дебіторської заборгованості являється можливістю встановити слабкі сторони установи в організації ведення розрахунків з дебіторами і використати висновки перевірки з метою оптимізації системи їх обліку і контролю.

3.2 Аналіз дебіторської заборгованості підприємства

Зовнішня оцінка стану розрахунків із дебіторами ґрунтується на інформації фінансової звітності, а точніше форм №1 та №2. З метою внутрішнього аналізу користуються даними аналітичного обліку рахунків, що призначені для узагальнення даних щодо розрахунків з дебіторами.

Аналіз становища дебіторської заборгованості розпочинають із

загальної оцінки динаміки її величини загалом та в розрізі статей.

У фінансовій звітності дебіторська заборгованість висвітлюється в бухгалтерському балансі (форма №1) дебетове сальдо за розрахунками з покупцями та замовниками включаються до складу наступних статей: «Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги» (рядок 1125); «Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом» (рядок 1135-1136); «Інша поточна дебіторська заборгованість» (рядок 1155).

Дебіторська заборгованість, що представлена у Балансі (Фінансова звітність малого підприємства) ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ» за період 2020-2022 рр. наведена у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2 – Структура дебіторської заборгованості ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ» за 2020-2022 рр., тис. грн.

Склад дебіторської заборгованості	2020	2021	2022	Відхилення 2021/2020	Відхилення 2022/2021
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1087	2255	1990	+1168	-265
Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	97	2,8	1849	-94,2	+1846
Інша поточна дебіторська заборгованість	1171	6190	457	+5019	-5733

Джерело: складено автором самостійно.

Аналіз структури дебіторської заборгованості дав змогу визначити, що у 2021 році її зростання відбувалось у всіх категоріях. Слід відмітити, що у 2021 році дебіторська заборгованість за продукцію, товари та послуги зросла в порівнянні з 2020 роком більш ніж вдвічі, проте у 2022 році вона зменшилась на 10,6% в порівнянні з 2021 роком. У 2022 році з'явилася дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом. Крім того, необхідно відзначити, що інша дебіторська заборгованість у 2021 році значно

зросла за рахунок спалених авансів за товари та послуги та надання поворотної фінансової допомоги, яка обліковується на 68 рахунку та склала 6190 тис. грн. У 2022 році інша дебіторська заборгованість значно зменшилась: на 5733 тис. грн. у порівнянні з 2021 роком та на 714 тис. грн. проти 2020 року.

Після оцінювання переходять до аналізу якісного стану дебіторської заборгованості. Такий аналіз дає змогу виявити й охарактеризувати динаміку абсолютного і відносного розміру невиправданої заборгованості. У процесі своєї виробничо-господарської діяльності підприємства часто спікаються з проблемою коли кредиторська заборгованість значно перевищує дебіторську.

Деякі економісти-теоретики вважають, що це свідчить про раціональне використання коштів, оскільки підприємство залучає в оборот більше коштів, ніж відволікає з обороту. Проте бухгалтери оцінюють таку ситуацію тільки негативно, оскільки підприємство мусить погашати свої борги незалежно від стану дебіторської заборгованості. Аналіз стану дебіторської заборгованості передбачає її порівняння із кредиторською заборгованістю. Результатом такого аналізу може бути встановлення:

1. Перевищення дебіторської заборгованості над кредиторською заборгованістю.
2. Перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською заборгованістю.

Порівняння дебіторської та кредиторської заборгованостей ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ» за 2020-2022 рр. подано в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3 – Аналіз співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ» за 2020-2022 рр.

Співвідношення дебіторської заборгованості і поточних зобов'язань за період			Абсолютне відхилення (+/-)	
2020	2021	2022	2021 до 2020	2022 до 2021
0,98	2,76	0,75	1,78	-2,01

Джерело: складено автором самостійно.

Аналізуючи дані таблицю 3.3 можна зробити висновок, що кредиторська заборгованість перевищувала дебіторську у 2020 та 2022 роках. Перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською є позитивним для підприємства, так як воно може розраховуватися за боргами перед кредиторами в залежності від того, отримає воно борги від своїх дебіторів, чи ні.

Проте, слід зазначити, що домінування того чи іншого виду заборгованості провокує дисбаланс в підсумку.

Проаналізувавши, чи існує у ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ» прострочена дебіторська заборгованість, ми дійшли висновку, що у дебіторській заборгованості ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ» на звітну дату відсутня прострочена заборгованість, за якою резерв не створено.

Крім того, значну частину у дебіторській заборгованості ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ» займає інша дебіторська заборгованість. Динаміка зміни її розміру наведена у таблиці 3.4.

Таблиця 3.4 – Аналіз іншої поточної дебіторської заборгованості ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ» за 2020-2022 рр., тис. грн.

Показник	2020	2021	2022	Відхилення 2021 до 2020	Відхилення 2022 до 2021
Аванси сплачені	841	4450	436	+3609	-4014
ДЗ за реалізованими основними засобами	-	722	-	+722	-722
Інші	330	1018	21	+688	-997
Разом	1171	6190	457	+5019	-5733

Джерело: складено автором самостійно.

За даними таблиці 3.4 бачимо, що інша поточна дебіторська заборгованість у 2022 році зменшується відносно попередніх років. Зокрема дебіторська заборгованість за авансами сплаченими зменшилась на 4014 тис. грн. порівняно з 2021 роком, за реалізованими основними засобами з'явилася у 2021 році та становила 722 тис. грн та зникла у 2022 році. Загалом, інша

поточна дебіторська заборгованість зменшилася на 70,0% у 2022 році відносно 2020 року, та у 13,5 разів порівняно з 2021 роком.

Отже, на основі аналізу дебіторської заборгованості ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ» можна відмітити, що найбільшу частку в структурі заборгованості складає дебіторська заборгованість за продукцію, послуги, а також інша поточна дебіторська заборгованість.

При аналізі дебіторської заборгованості ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ» визначено, що прострочена заборгованість відсутня. Також слід зазначити, що своєчасно здійснюючи аналіз стану розрахунків з контрагентами та вживаючи певних заходів, можна не лише запобігти зниженню реалізації продукції, а й збільшити реальні прибутки підприємства.

3.3 Шляхи оптимізації порядку проведення аналізу дебіторської заборгованості на підприємстві

Теоретичні і практичні дослідження спеціалістів із обліку і аналізу показують, що питанню організації та проведення аналізу дебіторської заборгованості приділяється недостатньо часу. Платіжно-розрахункові відносини з господарюючими суб'єктами вимагають ефективної системи обліку та аналізу в компанії.

Саме така система надає керівництву достовірну і своєчасну інформацію щодо стану дебіторської заборгованості, наявності «слабких» місць та можливі шляхи їх подолання.

Потреба у вдосконаленні аналізу дебіторської заборгованості підтверджується зростанням її питомої ваги в структурі активів фірми.

Таким чином, для мінімізації відхилень розрахункової ціни боргу від його реального розміру можна внести пропозицію комплексного підходу до оцінки дебіторської заборгованості, який ґрунтується на коригуванні

первинної вартості дебіторської заборгованості у відповідності з коефіцієнтом часу.

Коефіцієнт часу дає можливість проаналізувати заборгованість суб'єкта господарювання в даний момент із врахуванням збільшення вартості у часі і зміни загальної купівельної можливості грошових коштів. «Використання в бухгалтерському обліку комплексного оцінювання дебіторської заборгованості забезпечує врахування впливу на зміну вартості водночас минулих і умовно можливих минулих тимчасових процесів, що створює можливість для прогнозування напрямків і обсягів поточних та майбутніх грошових потоків підприємства» [60].

Крім того, потребують розробки ще й моделі співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованостей та конкретного інструментарію, що дав би змогу швидко і якісно визначати негативні явища, які здійснюють вплив на співвідношення, коли кредиторська заборгованість більша за дебіторську на 10-20%. Проте, згідно із дослідженнями, деякі компанії мають такий розмір кредиторської заборгованості, що переважає над зобов'язаннями дебіторів в 10 та більше разів.

При здійсненні такого аналізу необхідно врахувати специфіку функціонування підприємств та установ, сезонність їх діяльності, взаємозв'язки із покупцями і постачальниками тощо. Крім того, варто зважати на «принцип «Вимагай оплати якомога швидше та оплачуй якомога пізніше», який дозволяє довший період володіти певними активами й отримувати від них вигоду» [60].

Наступним шляхом покращення аналізу дебіторської заборгованості слід вважати цифровий аналіз засобом контролювання законності і ймовірності господарських операцій, що пов'язані із дебіторською заборгованістю. Вищезазначений аналіз базується на співставленні частоти розподілу чисел відповідно до закону Бенфорда. Застосування цифрового аналізу дає встановити «факти шахрайства, неефективної кредитної та інкасаційної політики, помилок у бухгалтерському обліку» [60].

Господарюючому суб'єкту пропонується застосовувати багатофакторний регресійний аналіз з метою оцінювання впливу чинників на чистий дохід від реалізації товарів. Багатофакторний регресійний аналіз представить можливість організації одержати економіко-статистичну модель з ціллю пояснення впливу кожного із факторів на результуючий показник. Щоб реалізувати це завдання треба виокремити фактори, що чинять вплив на чистий дохід від реалізації продукції.

Серед факторів, які впливають на чистий дохід від реалізації продукції, вибрано десять показників, серед яких: основні засоби (X1), дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги (X2), дебіторська заборгованість за розрахунками: за виданими авансами (X3), інша поточна дебіторська заборгованість (X4), грошові кошти та їх еквіваленти (X5), довгострокові кредити банків (X6), поточні зобов'язання (X7), витрати на оплату праці (X8), матеріальні затрати (X9), чисельність працівників (X10).

Ці фактори виступають факторами регресійної моделі. Коефіцієнт парної кореляції дає змогу встановити ступінь взаємозв'язку між змінними Y та X за вибіркою значень (x_i, y_i) , $i = 1, n$.

Парний коефіцієнт кореляції змінюється у межах від +1 до -1. Чим ближче він за абсолютною величиною до одиниці, тим ближче статистична залежність між Y і X до лінійної функціональної. Позитивне значення коефіцієнта свідчить про те, що зв'язок між ознаками прямий (зі зростанням X збільшується значення Y); негативне значення свідчить про зворотний зв'язок (зі зростанням X значення Y зменшується). Можна дати таку якісну інтерпретацію можливих значень коефіцієнта кореляції: якщо $|R| < 0,3$ — зв'язок практично відсутній; $0,3 < |R| < 0,9$ - зв'язок сильний; $0,9 < |R| < 0,99$ - зв'язок вельми сильний.

Треба відмітити, що аналіз дебіторської заборгованості при застосуванні фінансового аналізу не дає змоги детально проаналізувати ситуацію в компанії і провести її характеристику, визначити слабкі сторони у процесі менеджменту, уникнути негативних наслідків.

Кореляційний аналіз представляє можливість оцінити результативність керування протягом тривалого проміжку часу, встановити характер діяльності і зробити прогноз на майбутнє щодо сценарію розвитку господарюючого суб'єкта. Організація може використовувати кореляційний аналіз також в розрізі боржників, досліджуючи вплив їхньої заборгованості на фінансові результати фірми і при допомозі парного коефіцієнта вивчати ризики впливу.

ВИСНОВКИ

В ході дослідження наукової літератури і нормативних документів, та узагальнення організаційно-методичних положень обліку та аналізу дебіторської заборгованості у кваліфікаційній роботі було визначено її економічну суть як об'єкта обліку та аналізу, а саме: дебіторська заборгованість – це частина активів, які пов'язані із зобов'язанням сплатити підприємству кошти або інші матеріальні блага внаслідок зустрічних договірних зобов'язань. Вищенаведене визначення відображає економічний зміст дебіторської заборгованості зі сторони бухгалтерського обліку (актив) і показує реальні причини її появи (договірні зобов'язання).

Для цілей організації обліку дебіторської заборгованості важливого значення набуває її класифікація. Ознайомившись із класифікаціями дебіторської заборгованості, що пропонують різні автори, слід виділити наступні головні класифікаційні ознаки: за термінами погашення, за мірою спорідненості із контрагентами і залежно від об'єктів виникнення. Розділення дебіторської заборгованості в розрізі таких ознак дасть можливість здійснити оцінку реального стану розрахунків із покупцями і буде сприяти скороченню величини такої заборгованості.

Досить вагомим питанням в розкритті сутності обліку дебіторської заборгованості являється визначення нормативної бази, що контролює порядок і коректність організації обліку. Правові основи процесу документального оформлення дебіторської заборгованості чітко визначаються «законами України, постановами Кабінету Міністрів, наказами міністерств, відомств, Державної фіскальної служби, Національного банку України» [16]. Вміння користуватися і застосовувати різні нормативно-правові акти на практиці допомагає коректно вести бухгалтерський облік в компанії, а також своєчасно проводити аналіз дебіторської заборгованості, з метою ефективного управління нею.

Дослідивши економічну сутність дебіторської заборгованості як об'єкта облікового процесу ми пропонуємо визначати дебіторську заборгованість, як показника фінансового стану підприємства, що являє собою заборгованість підприємству на певну дату, що виникла у результаті взаємовідносин з дебіторами за наданий комерційний чи споживчий кредит та погашення якої передбачає право на отримання грошових коштів або інших цінностей (при здійсненні бартерних операцій) від підприємства-дебітора.

При дослідженні нормативних передумов виникнення дебіторської заборгованості як об'єкт бухгалтерського обліку у вітчизняних та міжнародних стандартах, що регламентують порядок відображенні дебіторської заборгованості було виявлено як спільні риси, так і відмінності. При зовнішньоекономічній адаптації вітчизняним підприємствам для

уникнення подвійної роботи при складанні та поданні фінансової звітності необхідно розробляти її відповідно до норм МСФЗ.

Базою дослідження обрано ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ». На основі проведеного аналізу можна підсумувати, що компанія ефективно працює протягом досліджуваного періоду. Показники ліквідності і платоспроможності протягом кількох років є позитивними. Це означає можливість господарюючого суб'єкта розрахуватися за своїми зобов'язаннями за рахунок власних оборотних активів.

У підприємства наявне широке коло дебіторів, взаємовідносини із якими відбуваються на підставі договорів. Головним первинним документом, який застосовується для обліку дебіторської заборгованості, виступає накладна із усіма обов'язковими реквізитами: одиницями виміру, назвою продукції, її ціною, кількістю та сумою. Відпуск готової продукції із складу підтверджується товарно-транспортною накладною, що також повинна бути оформлена відповідно до норм чинного законодавства.

Досліджено стан організації первинного, аналітичного і синтетичного обліку в компанії ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ. Під час дослідження ми дійшли до висновку, що облік організований у відповідності з вимогами діючого законодавства. Облік ведеться із використанням типових форм первинної документації із одночасним формуванням відповідних бухгалтерських проведення.

Базою удосконалення системи бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості виступає підвищення ступеня економічних знань і ділової кваліфікації співробітників апарату обліку, так як в сучасних умовах коректно та раціонально організувати облікову роботу в фірмі можуть лише спеціалісти. Прискіпливої уваги вимагає порядок списання простроченої дебіторської заборгованості, так як безпомилкове та своєчасне списання

дебіторської заборгованості має важливе значення в процесі формування фінансових результатів функціонування господарюючого суб'єкта. Отже, підсумки проведеного дослідження дебіторської заборгованості говорять про необхідність вдосконалення методичного підходу до обліку дебіторської заборгованості як важелю поліпшення фінансового стану підприємства.

Вагоме значення в процесі управління дебіторською заборгованістю відіграють планування, організація і контроль роботи із дебіторами. Вірно проведений облік і аналіз знижує суму дебіторської заборгованості в компанії. На сьогодні практичний досвід керування організаціями показує, що слід проводити як кількісний, так і якісний аналіз коефіцієнтів стосовно оцінювання поточного стану дебіторської заборгованості. Це виступає гарантією ефективності відповідних процесів функціонування. Тому товариству рекомендовано здійснювати комплексний аналіз дебіторської заборгованості.

Розроблено головні шляхи та конкретні рекомендації із вдосконалення економічного змісту дебіторської заборгованості, її оцінки і визнання, покращення методики обліку дебіторської заборгованості, відображення даного виду заборгованості в фінансовій звітності.

Надано рекомендації з управління розміром дебіторської заборгованості та пошуку резервів при допомозі аналітичних розрахунків, які можуть бути використанні у діяльності ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ».

Запропоновано шляхи оптимізації порядку проведення аналізу дебіторської заборгованості підприємства з використанням кореляційного аналізу, який дасть можливість оцінити результативність керування протягом тривалого проміжку часу, встановити характер діяльності і зробити прогноз на майбутнє щодо сценарію розвитку господарюючого суб'єкта., управління її розміром і пошук резервів при допомозі аналітичних розрахунків, які можуть бути використанні у діяльності ТОВ «СІДЖ ЕНЕРЖИ».

За підсумками аналізу складу, структури та динаміки дебіторської заборгованості можна дійти висновку, що загалом ситуація в сфері ведення

платіжно-розрахункових відносин фірми із її дебіторами не несе істотної загрози для стабільності фінансового становища. Проте, динаміка то збільшення то зменшення суми дебіторської заборгованості відображає необхідність пильної уваги керівників до організації платіжно-розрахункової дисципліни.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Аналіз дебіторської заборгованості в системі управління підприємств : підручник / В.В Немченко та ін. Київ : ЦУЛ, 2012. 540 с.
2. Білик М. Д. Організація і методика обліку сільськогосподарських підприємств : підручник. Київ : КНЕУ, 2003р. 628 с.
3. Білуха М. Т. Бухгалтерський облік в галузях економіки : підручник. Київ : Видавнича компанія «Воля», 2004. 656 с.
4. Брейкіна Л. Д. Операції з обліку дебіторської заборгованості на сільськогосподарських підприємствах. *Баланс*. 2015. 19 груд. (№51). С. 67–69.
5. Бутинець Ф.Ф. Облік і аудит : підручник. 3–тє вид., переробл. і доповн. Житомир : ПП «Рута», 2006. 512 с.
6. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський фінансовий облік : підручник для студ. Спец. «Облік і аудит» ВНЗ. 5–тє вид., доп. і перероб. Житомир : ПП «Рута», 2003. 726 с.
7. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський фінансовий облік : підручник для студ. спец. «Облік і аудит» ВНЗ. 7–ме вид., доп. і перероб. Житомир : ПП «Рута», 2006. 832 с.
8. Бутинець Ф. Ф. Бухгалтерський фінансовий облік : підручник для студ. спец. «Облік і аудит» ВНЗ. 8–ме вид., доп. і перероб. Житомир : ПП «Рута», 2009. 912 с.
9. Бутинець Ф. Ф., Войнолович О. П., Томашевська І. Л. Організація бухгалтерського обліку : підручник. Житомир : ПП «Рута», 2005. 528 с.
10. Бухгалтерський облік в Україні : навч. посіб. / Хом'як Р. Л. та ін. 2–ге вид.; за ред. Р. Л. Хом'яка. Львів : Інтелект–Захід, 2003. 820 с.
11. Бухгалтерський облік : підручник. Я. Д. Крупка та ін. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 460 с.

12. Васильців Т. Г., Іляш О. І., Міценко Н. Г. Економіка малого підприємства : навч. посіб. / за ред. Т. Г. Васильціва. Київ : Знання, 2013. 446 с.
13. Ватуля І. Д., Канцедал Н. А., Пономаренко О. Г. Аудит. Практикум : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2007. 304 с.
14. Волошин Н. К. Облік дебіторської і кредиторської заборгованості підприємств. *Дебет–Кредит*. 2000. № 33. С. 26–37.
15. Вороніна В. А., Черниш В. В. Особливості документального відображення дебіторської заборгованості підприємства. *Кримський економічний вісник*. 2013. № 2 (Частина І). С. 75–77.
16. Глібко В. М., Бушан О.П. Судова бухгалтерія : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 224 с.
17. Гнатишин Л. Б., Прокопишин О. С. Організація обліку : навч. посіб. Львів : Магнолія 2006, 2014. 432 с.
18. Гончарук Я. А., Рудницький В. С. Аналіз : навч. посіб. 3–тє вид., перероб. і доповн. Київ : Знання, 2012. 443 с.
19. Горшар В. 1С: Аналіз співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості підприємств. *Бухгалтерія*. 2003. 29 сент. (№39). С. 68–73.
20. Грабова Н.М. Теорія бухгалтерського обліку : навч. посіб. Київ : А.С.К., 2002р. 266 с.
21. Гудзь Н.В., Денчук П.Н., Романів Р.В. Бухгалтерський облік : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : ЦУЛ, 2016. 424 с.
22. Довбенко В. І., Мельник В. М. Потенціал та розвиток підприємства : Львів: Вид-во Нац. ун. «Львівська політехніка», 2010. 232 с.
23. Долбнєва Д. В. Фінансовий облік: конспект лекцій. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2018. 92 с.
24. Должанський М. І., Должанський А. М. Бухгалтерський облік в Україні з використанням Положень (стандартів) бухгалтерського обліку : навч. посіб. Львів : Львівський банківський інститут НБУ, 2003. 494 с.
25. Доцюра С. Обліковуємо вирощене зерно : усе, що необхідно знати. *Бухгалтерський тиждень*. 2016. №40. С. 15. URL:

<https://i.factor.ua/ukr/journals/bn/2016/october/issue-40/article-22095.html>

(дата звернення: 15.10.2023).

26. Економіка і підприємництво, менеджмент : навч. посіб. / Рогач С.М., Гуцул Т.А., Ткачук В.А. та ін. Київ : Видавничий центр НУБіП України, 2015. 726 с.
27. Завіновська Г.О. Економіка підприємства: навч. посіб. Завіновська: КНЕУ, 2007. 304 с.
28. Звітність підприємства : підручник. / М. І. Бондар та ін. Київ : ЦУЛ, 2015. 570 с.
29. Зінченко О.І., Салатенко В.Н., Білоножко М.А. Рослинництво : підручник / за ред. О. І. Зінченка. Київ : Аграрна освіта, 2001. 591 с.
30. Іванух Р. А., Дусановський С. Л., Білан Є. М. Аграрна економіка і ринок : монографія. Тернопіль : Збруч, 2003. 305 с.
31. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : затв. наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291. (Дата оновлення: 12.12.2017). URL: <https://zakon.help/law/291/> (дата звернення: 27.09.2023).
32. Кизилів Г. І., Кизилова Л. О. Аналіз господарської діяльності : конспект лекцій. Харків : ХНАМГ, 2009. 144 с.
33. Кононенко Л. А. Проблема оцінки зернової продукції на сучасному етапі. *Розвиток наукових досліджень – 2013* : матеріали III міжнарод. наук.-практ. конф., м. Полтава, 26–28 лист. 2007 р., Т. 10, Полтава, 2007. С. 86–88.
34. Крушельницька О. В. Управління матеріальними ресурсами підприємства : навч. посіб. Київ : Кондор, 2010. 162 с.
35. Кулаковська Л. П., Піча Ю. В. Організація і методика аудиту. : навч. посіб. 2–ге вид. перероб. і доповн. Київ : Каравела, 2005. 560 с.
36. Лень В.С., Гливенко В.В. Бухгалтерський облік в Україні : основи та практика : навч. посіб. 3–тє вид., доп. Київ : ЦУЛ, 2008. 608 с.

37. Макарова Г. С., Мушта В. В. Удосконалення обліку та формування собівартості готової продукції підприємства. *Економіка і суспільство*. 2016. № 3. С. 527-533. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/3_ukr/90.pdf (дата звернення: 10.11.2023).
38. Мельник Т. Г. та ін. Розвиток національної системи бухгалтерського обліку і контролю в Україні в умовах євроінтеграції : монографія. Київ : Кондор, 2017. 226 с.
39. Методичні рекомендації з обліку зерна URL: http://blanki-ua.com.ua/zb_ct/19682/index.html (дата звернення: 24.09.2023).
40. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 2 «Запаси» : затв. Комітетом з міжнародних бухгалтерських стандартів. (Дата оновлення : 01.01.2012). URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_021 (дата звернення: 02.10.2023).
41. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 41 «Сільське господарство» : затв. Комітетом з міжнародних бухгалтерських стандартів. (Дата оновлення: 01.01.2012). URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_027 (дата звернення: 01.10.2023).
42. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг. Видання 2016–2017 років. Частина I. URL: https://www.apu.net.ua/attachments/article/1151/2017_часть1.pdf (дата звернення: 30.10.2023)
43. Огійчук М. Ф. Бухгалтерський облік на сільськогосподарських підприємствах : підручник. 2–ге вид., перероб. і допов. Київ : Вища освіта, 2003. 800 с.
44. Організація та методика аудиту / В. В. Демченко та ін. Київ : Друк, 2012. 288 с.
45. Пантелеєв В. П. Внутрішньогосподарський контроль: методологія та організація : монографія. Київ : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2008. 491 с.

46. Петрик О. А., Фенченко М. Т. Облік у зарубіжних країнах : навч. –метод. посіб. для самот. вивч. дисц. Київ : КНЕУ, 2002. 168 с.
47. Петришина Н. С., Перун Р. В. Методика аналізу дебіторської заборгованості в системі управління підприємством. *Наука й економіка*. 2014. Вип. 1. С. 49–52.
48. Пилипенко І. І., Редько О. Ю. Стандарти аудиту та етики : навч. посіб. Київ : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2012. 283 с.
49. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12 2010 р. № 2755–VI. (Дата оновлення: 06.09.2018). URL: <https://zakon.help/law/2755-VI> (дата звернення: 27.09.2023).
50. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва» : затв. наказом Міністерства фінансів України від 25.02.2000 р. № 39. (Дата оновлення: 18.06.2005). URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/REG4382.html (дата звернення: 15.10.2023).
51. Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань: затв. Міністерством фінансів України від 02.09.2014 р. № 879. (Дата оновлення: 04.10.2016). URL: <https://zakon.help/law/879> (дата звернення: 27.09.2023).
52. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність : Закон України від 21.12.2017 р. № 2258-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19> (дата звернення: 24.10.2023).
53. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р. №996–XIV. (Дата оновлення: 03.11.2016). URL: <https://buhgalter.com.ua/zakonodavstvo/buhgalterskiy-oblik/zakon-ukrayini-pro-buhgalterskiy-oblik-ta-finansovu-zvitnist-v-ukrayini/> (дата звернення: 27.09.2023).
54. Про застосування стандартів аудиту : рішення Аудиторської палати України від 08.06.2018 р. № 361. URL: <https://www.apu.net.ua/rishennya-apu/1117-2018> (дата звернення: 26.09.2023)

55. Про затвердження типових форм первинних облікових документів з обліку сировини та матеріалів : наказ Міністерства статистики України від 21.06.1996 року № 193. URL: <https://zakon.help/law/193-/> (дата звернення: 27.09.2023).
56. Про зерно та ринок зерна в Україні : Закон України від 04.07.2002 р. № 37-IV. (Дата оновлення: 28.03.2017) URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T020037.html (дата звернення: 15.10.2023).
57. Про ціни і ціноутворення: Закон України від 21.06.2012 р. № 5007–VI. (Дата оновлення: 19.10.2017). URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T125007.html (дата звернення: 27.09.2023).
58. Пшенична А. Ж. Аналіз : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2008. 320 с.
59. Садовська І. Б, Божидарнік Т. В., Нагірська К. Є. Бухгалтерський облік: навч. посіб. Київ. : ЦУЛ, 2013. 688 с.
60. Слюсарчук Л. Управління дебіторською заборгованістю підприємства. *Вісник податкової служби України*. 2010. № 29. С. 42–48.
61. Сопко В. В. Бухгалтерський облік : навч. посіб. 3–тє вид., перероб. і доп. Київ : КНЕУ, 2000. 578 с.
62. Сорокіна О. С. Методика аналізу матеріально-виробничих запасів на підприємствах ефіроолійної галузі. *Науковий вісник УжНУ Серія: Економіка*. Ужгород, 2010. Спецвип. 29. Ч.1. С. 334–338.
63. Сук Л. Облік виробничих запасів, готової продукції, товарів. *Бухгалтерія в сільському господарстві*. 2002. №3. С. 2–18.
64. Утенкова К. О. Бухгалтерський облік та аналіз : навч. посіб. Київ : Алерта, 2011. 408 с.
65. Фаріон В.Я. Особливості обліку та калькулювання собівартості супутньої продукції у спиртовій промисловості. *Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні* : матеріали II міжнарод. наук.–практ. конф., м. Тернопіль, 29–30 лист. 2012 р. Тернопіль, 2012. С. 176–178.

66. Фінансовий та управлінський облік за національними стандартами : підручник / М. Ф. Огійчук та ін. / за ред. М.Ф. Огійчука., 6–е вид., перероб. і доп. Київ : Алерта, 2011. 1042 с.
67. Шваб Л. І. Економіка підприємства : навч. посіб. Київ : Каравела, 2005. 568 с.
68. Шевчук В. О., Пожарицька І. М., Сурніна К. С. Аудит : підручник для студ. вищ. навч. закл. Сімферополь : Аріал, 2011. 218 с.
69. Щирба М.Т. Облікова політика в системі управлінського обліку : монографія. Тернопіль : ВПЦ «Економічна думка ТНЕУ», 2011. 340 с.
70. Яровенко Т. С., Чернова А. І. Удосконалення методології бухгалтерського обліку готової продукції. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка»*. Дніпро, 2013. Вип. 7(2). С.195–200.
71. Rebuilding public confidence in Financial Reporting: an international perspective. URL: <http://www.ifac.org/Credibilite> (дата звернення: 27.09.2023).
72. Tryńka L.J. Zapewnienie ewidencyjno – analitycznego funkcjonowania systemu bezpieczeństwa ekonomicznego przedsiębiorstwa. *Information Processing Actual Research Problems in Eastern Europe : monografie. Polska : wydawnictwo Politechnika Lubelska. Lublin, 2013. pp. 110 – 122.*
73. Trynka L., Bohatyrenko O. Own working capital of enterprises: methodological approaches to analysis. *Social innovations: theoretical and practical insights. Mykolas Romeris University, Vilnius, Lithuania. 2013. pp. 213 – 215.*
74. DeCoster Don T. Management accounting : A decision emphasis / Don T. DeCoster, Eldon L. Schafer, Mary T. Ziebel. 4th ed. New York etc. : Wiley, 1988. 681 p.
75. Zorap V. Features of formation expenses agricultural enterprises in the inflation-devaluation processes URL:<http://www.economy.nayka.com.ua>. (дата звернення: 27.09.2023).